Islamic Law (A Quarterly Journal of Law)
Vol.23 / No.90 / Autumn 2026
ISSN: 1735-3270
https://hoquq.iict.ac.ir
Article type: Research Article

A critical examination of the crime of collaborating with foreign media with an emphasis on the phenomenon of citizen journalism

Ali Morad Heydari
Associate Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law and Political Science, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran. Email: a.m.heydari@um.ac.ir

Use your device to scan and read the article online

Citation Heydari, A.M. (2026). A critical examination of the crime of collaborating with foreign media with an emphasis on the phenomenon of citizen journalism. Islamic Law (A Quarterly Journal of Law).23 (90): 5-40

10.22034/ilaw.2024.1973906.3121

Received: 01 July 2025 , Accepted: 04 January 2026

Abstract

Legal assessment of cooperation with hostile media with an emphasis on the phenomenon of citizen-journalist Cooperation with foreign media is a phenomenon that there is a difference of opinion regarding whether it is a crime or not and its criminal title. The purpose of this article is to explain the legal status of cooperation with foreign media, especially the citizen-journalist phenomenon. This research is of a qualitative type and is organized in a descriptive-analytical way and with library tools, including the review of laws and the plan of the parliament, in two parts, including examples of cooperation with foreign media and the feasibility of matching citizen-journalist with criminal titles And the findings of the research show that in the current legal procedure, since there is no clear and specific law in this field - the reference to the resolution of the Supreme National Security Council confirms this , the courts treat citizen-journalism in the form of general and vague criminal titles such as Propaganda against the regime or cooperation with hostile countries are prosecuted.

From the point of view of the writer ,citizen-journalist ,it is not compatible with any of the criminal titles and the current judicial procedure is in conflict with the upper documents regarding the legislative requirements .In order to guarantee individual freedoms and citizenship rights and the defendants have the advantages of dealing with press crimes ,the author suggests certain criminalization in this field.

Keywords

communication, media, media rights, media cooperation, news interview, citizen-journalist.

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en),
which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

Extended Abstract

1. Introduction

Cooperation with news media encompasses a wide spectrum of activities, ranging from managing and producing broadcasts to conducting interviews and transmitting news content—commonly recognized as citizen journalism. While collaborating with aligned or neutral media constitutes constructive civic engagement, transmitting information to foreign or unaligned outlets presents complex legal controversies. In Iran, citizen journalism expanded significantly during the Fall 2022 civil unrest and gained further prominence following the security crisis of the 12-Day War in Summer 2025. Judicial and executive authorities declared such acts illegal, prosecuting individuals under broad penal categories such as "propaganda against the regime" or "collaboration with hostile states," often relying on non-public resolutions of the Supreme National Security Council (SNSC). To address existing legislative gaps, the Iranian Parliament enacted the "Law on Aggravating the Punishment for Espionage and Collaboration with the Zionist Regime and Hostile States" in September 2025 (Mehr 1404), specifically criminalizing the transmission of audio-visual media to foreign and hostile outlets under Article 4.

This study critically evaluates the legal status of citizen journalism and media collaboration with foreign outlets under Iranian criminal law. It assesses whether transmitting content to foreign media can legitimately be subsumed under existing statutory offenses, scrutinizes recent judicial practice, and critically analyzes Article 4 of the 2025 Act. Theoretically, the research examines the tension between fundamental individual rights—specifically freedom of expression under Article 19 of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR), Article 19 of the International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR), and Article 24 of the Iranian Constitution—and state imperatives regarding national security and public order.

2. Research Methodology

This qualitative study employs a descriptive-analytical methodology. Data was collected through comprehensive library-based documentary research. The legal corpus analyzed includes statutory codes (such as the Islamic Penal Code), parliamentary draft bills, reports from the Islamic Parliament Research Center, resolutions of the Supreme National Security Council, and Iranian judicial precedents—including decisions from Branch 28 of the Tehran Revolutionary Court and Branch 35 of the Supreme Court.

To contextualize national legislation, the study conducts a comparative legal analysis of foreign jurisdictions that criminalize or regulate citizen journalism and state secrets, specifically examining statutory frameworks in Japan (State Secrecy Law), China (National Security Law and Criminal Code Article 310), and Russia

(Foreign Agents Law and Mass Media Law). Furthermore, the study applies legal philosophy frameworks to evaluate criminalization boundaries, contrasting liberal rights-prioritizing paradigms (e.g., Ronald Dworkin) with public-order restriction models. It utilizes Jonathan Schonsheck's three-stage filtering theory of criminalization (principles, alternatives, and pragmatism) alongside the balance of reasons doctrine to evaluate the legitimacy and minimalism of penal intervention in culture and communication.

3. Research Findings

The analysis demonstrates that citizen journalism cannot be legally or conceptually subsumed under Iran's traditional statutory offenses:

- Propaganda Against the Regime (Article 500 IPC): Article 500 requires habitual, continuous promotional activity aimed at subverting or weakening the political system. Citizen journalists typically engage in isolated, single acts of sending media without systemic continuity or subversion intent (mens rea), often acting merely to inform or counter official narratives.
- Collaboration with Hostile States (Article 508 IPC): Article 508 applies exclusively to foreign "states"—defined as sovereign political entities—rather than private, corporate, or independent foreign news organizations (e.g., BBC Persian, Manoto, or digital platforms). Furthermore, Iranian law lacks a clear statutory definition of "hostile state," historically limiting it to Israel and leaving its application to other nations subject to executive discretion.
- Procedural Flaws & SNSC Directives: Prosecuting citizens based on confidential, unpublished resolutions of the Supreme National Security Council violates the fundamental principle of legality of crimes and punishments (nullum crimen, nulla poena sine lege) and fair trial guarantees.

Although Article 4 of the 2025 Anti-Espionage Act explicitly criminalized sending media to hostile and foreign outlets, it exhibits critical legislative deficiencies:

- Statutory Overlaps & Internal Contradictions: The law creates severe overlaps with pre-existing legislation (such as the 2020 Act on Hostile Actions of the Zionist Regime) and displays internal incoherence, imposing degree-3 imprisonment for general media activities while prescribing degree-5 imprisonment for transmitting media, creating ambiguity regarding applicable sentences.
- The Flawed Dual Standard ("Foreign" vs. "Hostile"): By separately criminalizing transmission to "foreign" outlets alongside "hostile" outlets, the statute broadly encompasses collaboration with any non-Iranian news agency (e.g., global outlets like Reuters or AP), regardless of hostility. Conversely, using "hostile" in tandem with domestic contexts risks misapplying the statute to suppress licensed domestic media.

4. Conclusion

Subsuming citizen journalism under vague traditional penal titles or unpromulgated security directives violates rule-of-law principles and fair trial standards. While Article 4 of the 2025 Anti-Espionage Act sought to fill a statutory vacuum, its flawed terminology, overbreadth, and rigid penalties jeopardize fundamental rights.

The author proposes four targeted legislative and judicial reforms:

1. Unified Terminology: Amend Article 4 by replacing the dual categories ("foreign" and "hostile") with a single, tightly defined term: "hostile foreign media".
2. Flexible & Tiered Penalties: Replace rigid degree-5 imprisonment with a flexible range (degrees 5 to 6), grading punishment based on objective criteria: (a) frequency of action (single vs. repeated), (b) content nature (political/security vs. social/cultural), (c) media reach/audience size, (d) perpetrator intent (incitement to violence vs. public awareness), and (e) societal impact.
3. Minimalist Executive Regulation: Issue a precise executive regulation establishing an objective, minimalist list of hostile media based on long-term funding and systemic posture rather than ad-hoc political events.
4. Direct Transmission Requirement: Restrict criminal liability strictly to direct, intentional delivery of content to hostile outlets by the accused, excluding secondary or indirect redistribution of public social media posts.

Funding

According to the corresponding author, this research received no specific grant from any funding agency.

Author's Contribution

The author is solely responsible for the design, implementation, writing, and final approval of the manuscript.

Conflict of Interest

The author declare that there is no conflict of interest regarding the authorship or publication of this article.

فصلنامه حقوق اسلامی
سال بیست و سوم/ شماره نود/ پاییز ۱۴۰۵
ISSN: 1735-3270
نوع مقاله: علمی- پژوهشی
https://hoquq.iict.ac.ir

بررسی انتقادی جرم همکاری با رسانه‌های بیگانه با تأکید بر پدیده شهروند- خبرنگاری

علی‌مراد حیدری
دانشیار گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
Email: a.m.heydari@um.ac.ir

Use your device to scan and read the article online

استناد حیدری، علی‌مراد (۱۴۰۵). بررسی انتقادی جرم همکاری با رسانه‌های بیگانه با تأکید بر پدیده شهروند- خبرنگاری. *فصلنامه حقوق اسلامی*. ۲۳ (۹۰): ۴۰-۵

10.22034/ilaw.2024.1973906.3121

تاریخ دریافت: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰، **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۴/۱۰/۱۴

چکیده

همکاری با رسانه‌ها دربردارنده طیف گسترده‌ای از رفتارهاست که جرم‌بودن یا نبودن آن- به‌ویژه زمانی که در قالب شهروندخبرنگاری انجام شود- بستگی به رویکرد رسانه همکار دارد. در رویّه قضایی، برخی دادگاه‌ها شهروند- خبرنگاری برای رسانه‌های بیگانه را تحت عناوین کلی مانند تبلیغ علیه نظام یا همکاری با دول متخاصم و به استناد متون فروتقنینی مانند مصوبه شورای‌عالی امنیت ملی مورد محاکمه قرار داده اند. هدف این نوشتار، تبیینِ درست وضعیت حقوقیِ رفتارهای موسوم به «همکاری با رسانه‌های بیگانه» به‌ویژه گونه خاص «شهروند- خبرنگاری» است.

این پژوهش به‌روش توصیفی- تحلیلی انجام شده و با استفاده از ابزارهای کتابخانه‌ای، تطبیق همکاری با رسانه‌های بیگانه با عناوین جزایی رایج امکان‌سنجی شده و سیاست تقنینی و رویّه قضایی مورد نقد قرار گرفته است.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد همکاری با رسانه‌های بیگانه در قالب شهروند - خبرنگاری، قابل‌انطباق با عناوین جزایی رایج نیست و رویّه قضایی در تضاد با اسناد بالادستی و بایسته‌های تقنینی مانند اصل قانونی‌بودن جرم و مجازات است. هر چند در تاریخ ۶ مهر ۱۴۰۴ قانون تشدید مجازات جاسوسی و همکاری با رژیم صهیونیستی در مجلس تصویب و در مادّه ۴ آن «ارسال فیلم و تصاویر به شبکه‌های بیگانه و رسانه‌های معاند» جرم‌انگاری شده، لکن اولاً رسانه‌های بیگانه یا معاند لزوماً مرتبط با رژیم صهیونیستی یا دولت‌های متخاصم نیستند؛ و ثانیاً همین قانون نیز دارای اشکالات فراوانی است که اجرای آن با اصول دادرسی عادلانه و حقوق متهمان در تعارض است.

واژگان کلیدی
حقوق رسانه، رسانه بیگانه، رسانه معاند، شهروند— خبرنگاری، دادرسی عادلانه.

Copyright © 2026 The Author(s);
This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC-By-NC: https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.en),
which permits use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited and is not used for commercial purposes.

مقدمه

همکاری با رسانه‌ها اشکال مختلفی دارد؛ از راه‌اندازی رسانه و مدیریت آن تا تهیه‌کنندگی، کارگردانی، خبرنگاری، اجرای برنامه، کارشناسی، مصاحبه و... و تهیه و ارسال خبر یا محتوا (شهروند ـ خبرنگاری) گونه‌هایی از همکاری با رسانه است. این رفتارها زمانی که در پیوند با رسانه‌های همسو یا بی‌طرف باشد، نوعی کنش‌گری اجتماعی مطلوب و ازلحاظ حقوقی رفتاری مجاز است، لکن هنگامی که در پیوند با رسانه‌های ناهمسو باشد، احراز وضعیت حقوقی آن با پرسش روبه‌رو است و دراین‌میان وضعیت‌سنجی حقوقیِ پدیده شهروند ـ خبرنگاری، از اهمیت بیشتری برخوردار است.

در ایران، پدیده شهروند ـ خبرنگاری با گسترش ناآرامی‌های پاییز ۱۴۰۱ اهمیت بیشتری پیدا کرد که طی آن بعضی از اشخاص اقدام به تهیه عکس و فیلم از حوادث و ارسال آن برای رسانه‌های بیگانه کردند. در پی این، مسئولان قضایی به‌صراحت اعلام کردند که این کار ممنوع و جرم است (محسنی اژه‌ای، ۱۳۹۵، ص۳) و حتی وزیر ارشاد وقت اعلام کرد که: «همکاری با رسانه‌های تروریستی در محاکم قضایی و متون قانونی ما به‌عنوان یک عمل مجرمانه ثبت شده و حتماً خط قرمز فعالیت رسانه‌ای است» (اسماعیلی، ۱۴۰۱، ص۶) افرادی نیز به‌خاطر این کار تحت عناوین جزایی مختلف مورد تعقیب و محاکمه قرار گرفتند.

ابهام در وضعیت حقوقی و اختلاف‌نظر در انطباق این رفتارها با عناوین جزایی کنونی ازیک‌سو و گسترش روزافزون همکاری با رسانه‌های بیگانه ازسوی‌دیگر و به‌ویژه تهاجم رژیم صهیونیستی به کشورمان در خرداد ۱۴۰۴ و همکاری برخی عناصر در داخل کشور با دشمن، زمینه‌ای شد تا پس از پایان جنگ ۱۲ روزه، «قانون تشدید مجازات جاسوسی و همکاری با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی» در جلسه علنی ۶ مهر ۱۴۰۴ مجلس به‌تصویب رسد. پیش‌نویس اولیه طرح تشدید مجازات

جاسوسی و همکاری با دولت‌های متخاصم در سال ۱۴۰۱ ازسوی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با هدف پرکردن خلاءهای قانونی در شناسائی مصادیق جرم جاسوسی، عناصر و ویژگی‌های جرم جاسوسی و همچنین شناسائی کشورهای متخاصم و مجازات همکاری با آنها در ۱۷ مادّه تهیه و به مجلس شورای اسلامی ارسال شده بود، لکن فضای امنیتی ناشی از جنگ تابستان ۱۴۰۴ موجب شد که مجدداً این طرح در دستور کار مجلس قرار گرفته و فرایند تصویب آن تسریع گردد.

صدماتی که رژیم صهیونیستی در روزهای نخست این جنگ بر کشور ما وارد آورد ازجمله به شهادت رساندن فرماندهان ارشد نظامی و دانشمندان هسته‌ای، هدف قراردادن مراکز مسکونی و شهری و به شهادت رساندن افراد عادی ازجمله زنان و کودکان که با همکاری رسانه‌ای برخی از افراد در داخل کشور انجام شد، تصویب چنین قانونی را اقتضاء می‌کرد. در مقدمه توجیهی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی- در مقام اظهارنظر کارشناسی درخصوص ایرادات شورای نگهبان-، تصریح شده که افزایش و تقویت بازدارندگی و به‌روزرسانی مجازات‌ها و رفع خلأهای جرم‌انگاری در مواجهه با جرایم علیه امنیت یکی از ضرورت‌هایی است که در خلال ماه‌های اخیر به‌ویژه در وقایع مربوط به جنگ دوازده‌روزه اقدام عاجل و لازم بیشتر احساس گردید (عظیمی، ۱۴۰۴، ص۱). تصویب قانون در کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی نیز، مؤید حاکمیت فضای امنیتی بر فرایند تصویب این قانون است. به‌هرحال در مادّه ۴ این قانون همکاری با رسانه‌های معاند و بیگانه جرم‌انگاری و مستوجب حبس تعزیری درجه پنج و انفصال دائم از خدمات دولتی و عمومی دانسته شد. در بخشی از این مادّه «ارسال فیلم یا تصاویر یا اطلاعات به شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی بیگانه درصورتی‌که برخلاف امنیت ملی باشد و نیز هرگونه ارسال موارد مذکور به شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی معاند چنانچه مشمول مجازات

شـدیدتری نباشـد، بر اسـاس نـوع اطلاعـات یـا تصاویـر یـا فیلم‌هـا مسـتوجب حبس تعزیـری درجـه پنـج و انفصـال دائـم از خدمـات دولتـی و عمومـی» دانسـته شـده اسـت.

اهمیـت ایـن موضـوع و پژوهـش حاضـر نه‌تنهـا به‌جهـت مجـازات سـنگین آن — کـه برابـر مـادّه ۶ ایـن قانـون در زمـان جنـگ یـا شـرایط خـاص امنیتـی تـا سـه درجـه (تـا ۲۵ سـال) نیـز قابـل افزایـش اسـت ـ، بلکـه ناشـی از تعـداد افـراد در مظـان ایـن اتهـام[1] و نیـز کـم و کیـف پرونده‌هایـی اسـت کـه در ایـن خصـوص مـورد رسـیدگی قـرار می‌گیـرد.[2]

۱. پیشینه پژوهش

در حقـوق ایـران تـا زمـان نوشـتن ایـن اثـر و طبـق جسـت‌وجوی نویسـنده، کتـاب، مقالـه یـا پایـان نامـه‌ای درخصـوص وضعیـت حقوقـی همـکاری بـا رسـانه‌های معانـد مخصوصـاً وضعیـت حقوقیِ شـهروند ـ خبرنـگاری دیـده نشـد. در حقـوق خارجـی نیـز مفهـوم «رسـانه معانـد» شـناخته شـده نیسـت و آثـار موجود بیشـتر ناظـر بـه مفهـوم شـهروند ـ خبرنـگاری و امـکان شناسـایی آن در قالـب مفهـوم سـنّتی «روزنامـه نـگار» اسـت. برخـی از ایـن آثـار به‌شـرح ذیـل اسـت:

ـ سِـرینا میلِـر (۲۰۱۹م) در مقالـه «شـهروند ـ روزنامه‌نـگاری» کـه در دانشـنامه

۱. به گزارش رسانه‌ها در پی هک‌شدن شبکه ایران اینترنشنال در تیرماه ۱۴۰۴ توسط گروه حنظله، پرونده هویتی بیش از ۷۱ هزار نفر که با این شبکه تماس داشته‌اند در اختیار هکرها قرار گرفت و منتشر شد. طبق گزارش خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا) دادستان تهران در پاسخ به سئوال درباره انتشار فهرست‌هایی در فضای مجازی، ازجمله نام حدود ۷۱ هزار نفر از افرادی که به رسانه‌های معاند کمک کرده‌اند، تصریح کرد: چنانچه مدارک مستند و دلایل کافی برای ارتکاب جرم وجود داشته باشد، قطعاً برخورد قانونی صورت خواهد گرفت ... (صالحی، ۱۴۰۴، ص۱۲).

۲. تنها در یک مورد فرمانده انتظامی آستارا از دستگیری ۴ غیربومی به اتهام تبلیغ علیه نظام و ارتباط با رسانه‌های معاند در این شهرستان خبر داد. به گزارش خبرگزاری مهر، سرهنگ مرتضی احدی در گفت‌وگو با رسانه‌ها اظهار کرد: در پی وصول گزارش مبنی بر تردد تعدادی افراد مشکوک در سطح شهرستان آستارا، عوامل پلیس اطلاعات و امنیت عمومی شهرستان آستارا با انجام اقدامات اطلاعاتی و تعقیب و مراقبت ویژه عملیاتی تعداد ۴ نفر شامل دو مرد و دو زن اهل و ساکن استان‌های غربی کشور را در یکی از محلات شهرستان، شناسایی و بلافاصله دستگیر نمودند. متهمین پس از دستگیری به همراه ادله دیجیتال جرم به مقر هدایت شدند که در بازرسی از تلفن همراه متهمان تعدادی فیلم و عکس از نقاط مختلف شهر آستارا و سایر شهرستان‌ها وجود داشته که به شبکه‌های معاند ارسال نموده‌اند (احدی، ۱۴۰۴، ص۸).

آکسفورد منتشر کرده، شهروند روزنامه‌نگاران را به‌عنوان چالشی برای رسانه‌های جریان اصلی مورد بررسی قرار داده و باتوجه به تردید در مفهوم خبرنگار، تسری یا عدم تسری فرایند دادرسی افتراقی جرایم مطبوعاتی را درخصوص این دسته از افراد بررسی کرده است.

ـ سانی اِلبرادو (۲۰۱۸م) در مقاله «شهروند ـ روزنامه‌نگاری» که در دانشنامه بریتانیکا منتشر کرده، بر این باور است که در کشورهایی که تحت تأثیر تحولات سیاسی قرار گرفته‌اند و رسانه‌های چاپی و پخش توسط دولت کنترل می‌شوند، شهروند ـ خبرنگاری فرصتی برای به اشتراک‌گذاشتن اطلاعات درمورد نقاط بحرانی است. از دید وی وضعیت حقوقیِ شهروند ـ خبرنگاری نیز بستگی به تعریف قانونی خبرنگار در قوانین داخلی و رویکرد قضایی کشورها در تطبیق یا عدم تطبیق فعالیت‌های این اشخاص باعنوان «روزنامه نگار» دارد.

ـ دانیکا پوپوویچ (۲۰۲۴م) در مقاله «مسئولیت‌پذیری در روزنامه‌نگاری شهروندی: چالش‌ها و دیدگاه‌ها» که در مجله «مطالعات رسانه‌ای و اخلاق کاربردی» منتشر کرده، به این نتیجه رسیده که روزنامه‌نگاران حرفه‌ای اغلب فرآیندهای ویرایش و فیلتر اطلاعات را طی می‌کنند، درحالی‌که روزنامه‌نگاران شهروندی می‌توانند نظرات و تجربیات خود را مستقیماً در زمان واقعی به اشتراک بگذارند. این امر می‌تواند منجر به انتشار سریع‌تر اخبار و پاسخ‌های سریع‌تر به رویدادهای جاری شود. با این حال، ازآنجاکه هر کسی می‌تواند به منبع اطلاعات تبدیل شود، خطر انتشار اطلاعات تأیید نشده نیز وجود دارد؛ بنابراین بسیار مهم است که روزنامه‌نگاران شهروندی مسئولیت‌پذیر باشند و قبل از به اشتراک‌گذاشتن گزارش‌های خود با دیگران، برای تأیید صحت آنها تلاش کنند.

ـ آلِن استوارت و تورسِن اینار (۲۰۰۹م) در کتاب «شهروند ـ روزنامه‌نگاری؛ دیدگاه‌های جهانی» که در انتشارات پیتر لانگ منتشر شده

بـا بررسـی رویکردهـای بدبینانـه نسـبت بـه پدیـده شـهروند خبرنـگاری، بـه ایـن نتیجـه رسـیده‌اند کـه انتقاداتـی علیـه شـهروند ـ روزنامه‌نـگاران، به‌ویـژه ازسـوی متخصصـان ایـن حـوزه، مطـرح شـده و آنـان اغلـب به‌عنـوان افـرادی غیرقابـل اعتمـاد، مغـرض و آمـوزش ندیـده به‌تصویـر کشـیده می‌شـوند، در مقابـل متخصصانـی کـه دارای اعتبـار، کار بـا حقـوق، نیـروی کار اتحادیـه‌ای و رفتـاری هسـتند کـه اغلـب ازنظـر سیاسـی بی‌طـرف و غیروابسـته اسـت.

۲. مبانی نظری پژوهش

جرم‌انـگاری در قلمـرو آزادی‌هـای فـردی به‌ویـژه حـق آزادی بیـان، بـا چالش‌هـای نظـری زیـادی روبـه‌رو اسـت. «حـق آزادی بیـان» مسـتند بـه اسـناد بین‌المللـی ماننـد بنـد ۱ مـادّه ۱۹ اعلامیـه حقـوق بشـر و نیـز مـادّه ۱۹ میثـاق بین‌المللی حقـوق مدنـی و سیاسـی و قوانیـن ملـی ماننـد اصـل ۲۴ قانـون اساسـی جمهـوری اسـلامی اسـت.

امـا در تفسـیر حـق آزادی بیـان و تعییـن قلمـرو آن، برخـی قائـل بـه مطلق‌بـودن و برخـی قائـل بـه مقیدبـودن آزادی بیـان هسـتند؛

دسـته اول آزادی بیـان را به‌عنـوان یکـی از حقـوق طبیعـی یـا اساسـی بشـر جـزء جدایی‌ناپذیـر یـک جامعـه دموکراتیـک دانسـته و محدودسـازی آن را در هیـچ شـرایطی برنمی‌تابنـد (Albarado, 2021, p.149) از چهره‌هـای شـاخص ایـن دسـته از افـراد رونالـد مایلـز دِوُرکیـن اسـت کـه حتـی رویّـه دیـوان اروپایـی حقـوق بشـر در محدودسـازی آزادی بیـان جهـت حفـظ اخـلاق در پرونده‌هـای هرزه‌نگاری را هـم مـورد نقـد قـرار داده اسـت. این اندیشـه ریشـه در تفکـر لیبرالیسـم دارد که در تعـارض و تقابـل حقـوق فـردی و حقـوق عمومـی، تقـدم و اولویـت را بـه حقـوق فـردی می‌دهنـد. رونالـد مایلـز دِوُرکیـن در یکـی از نوشـته‌هایش تصریـح می‌کنـد کـه در مقـام تعـارض حـق آزادی بیـان بـا منفعـت عمومـی و نیـز اخـلاق، اولویـت و تقـدم بـا حـق آزادی بیـان اسـت (حسـینی و جلالـی، ۱۴۰۴، ص۴۸) از دیـد اینـان مهم‌تریـن منفعـت ملـی یـک کشـور ایـن اسـت کـه شـهروندانش از حقـوق

بشر برخوردار باشند. بدین‌سان، به بهانه دفاع از منافع ملی، زیر پاگذاشتن حقوق بشر نه عاقلانه است و نه اخلاقی (همان، ص۵۳).

اما دسته دوم، قانونگذاری و چارچوب‌مندی فعالیت‌های رسانه‌ای را همچون هرگونه فعالیت انسانی و اجتماعی دیگر، برای حفظ نظم در جامعه گریزناپذیر می‌دانند و بر این باورند که وضع مقررات برای رسانه‌ها، لزوماً و انحصاراً به‌منظور کنترل، محدودسازی، هدایت، سرکوب یا آسیب به آزادی نیست، بلکه به‌عکس بدون قواعد و محدودیت‌ها، اساساً آزادی وجود نخواهد داشت. از دید اینان صیانت از «اخلاق عمومی» در راستای حفظ منافع عمومی یک کشور، اغلب یکی از محدودیت‌ها بر سرِ راه حقوق بنیادین ازجمله حق آزادی بیان در اسناد بین‌المللی و کنوانسیون اروپایی حقوق بشر به‌شمار می‌آید. بازتاب این تفکر را در بند ۳ مادّه ۱۹ اعلامیه جهانی حقوق بشر می‌توان دید که حفظ حقوق دیگران و حفظ امنیت ملی یا نظم عمومی یا سلامت یا اخلاق عمومی را به‌عنوان محدودیت‌های آزادی بیان به رسمیت شناخته است.

ازمنظر جامعه‌شناسی کیفری، دیدگاه‌ها پیرامون میزان مداخله دولت در حوزه فرهنگ از طیف کمینه‌گرا (قائل به عدم مداخله یا حداقل مداخله دولت در فرهنگ یعنی حمایت‌گری) تا طیف بیشینه‌گرا (قائل به مداخله حداکثری یعنی تصدی‌گری) گسترده و متفاوت است (زرودی و بشیر، ۱۴۰۰، ص۵۲۵)، هر چند سیر تاریخ دهه‌های گذشته نشان می‌دهد که نظرات پیرامون حدود مداخله دولت در فرهنگ، به‌سمت کاهش مداخله دولت و مشارکت نهادهای مردمی و داوطلبانه در عرصه فرهنگ تمایل یافته است (باقری‌فرد و همکاران، ۱۳۹۵، ص۳۰).

ازمنظر فلسفه حقوق کیفری نیز، دیدگاه‌ها درخصوص مداخله کیفری در حوزه فرهنگ متفاوت است چراکه در عرصهٔ فرهنگ، مسئله ارزیابی منافع و مضرات جرم‌انگاری- یعنی توجه به امکانات دستگاه عدالت کیفری،

ایجـاد قلمروهـای تبعیض‌آمیـز و امـکان سوءاسـتفاده در اجـرای قانـون، خطـر تضعیـف قـدرت اخلاقی حقـوق کیفـری، خلـع سـلاح کیفـری و جرم‌زایی بالقـوه حقـوق کیفـری درنتیجـه فراینـد برچسـب‌زنی و شـکل‌گیری شـرایط مجرمانـه به‌واسـطه جرم‌انـگاری برخـی رفتارهـا در حـوزۀ فرهنـگ ـ بایـد موردتوجـه جـدی سیاسـت‌گذاران قـرار گیـرد (براتـی و همـکاران، ۱۴۰۱، ص۱۱۹). به‌موجـب نظریـه معیـار «پالایـش» کـه توسـط جاناتـان شونشـیک در فلسـفه حقـوق کیفـری مطـرح شـده، هـر تصمیمـی بـرای جرم‌انـگاری بایـد از سـه فیلتـر متوالـی عبـور کنـد: فیلتـر اول، اصـول اسـت؛ ایـن فیلتـر از قانونگـذار می‌طلبـد اصـول مشـروعیت قانونـی کـه جرم‌انـگاری را ازنظـر اخلاقـی و نظـری توجیـه می‌کننـد، در نظـر بگیـرد. ایـن اصـول بایـد بـا ارزش‌هـای بنیادیـن جامعـه هماهنـگ باشـند. فیلتـر دوم، پیش‌فرض‌هـا اسـت؛ ایـن فیلتـر بـه جایگزین‌هـای ممکـن بـرای جرم‌انـگاری می‌پـردازد و سـؤال می‌کنـد آیـا راهکارهـای کم‌تنبیه‌تـری وجـود دارد کـه می‌تواننـد مؤثـر باشـند؟ ایـن فیلتـر بـر ضـرورت اثبـات جرم‌انـگاری به‌عنـوان گزینـه آخـر پـس از بررسـی راهکارهـای کم‌مداخله‌تـر تأکیـد می‌کنـد. فیلتـر سـوم، پراگماتیسـم اسـت؛ ایـن فیلتـر به بررسـی پیامدهـای عملـی جرم‌انگاری می‌پـردازد. در ایـن مرحلـه، هزینه‌هـا و منافـع تصویـب قوانیـن و مقـررات کیفـری بررسـی می‌شـود و تأکیـد بـر اثربخشـی ایـن قوانیـن در دسـتیابی بـه اهـداف خـود بـدون تحمیـل هزینه‌هـای نامتناسـب یـا ایجـاد آسـیب‌های بزرگ‌تـر اسـت (Schon-sheck,1994, p.63). ایـن سـه فیلتـر، چارچـوب جامعـی بـرای توجیـه اخلاقـی و عملـی جرم‌انـگاری رفتـار انسـانی را فراهـم می‌آورنـد کـه پیامـد آن جرم‌انـگاری حداقلـی اسـت. در مقابـل، معیـار «تـوازن دلایـل» به‌عنـوان سـاز و کار توجیهـی در فلسـفه حقـوق کیفـری مطـرح شـده اسـت کـه به‌موجـب آن، جرم‌انـگاری نیازمنـد ارزیابـی و سـنجش دلایـل موافـق ومخالـف اسـت. اگـر دلایـل حمایـت از جرم‌انـگاری بیشـتر ازدلایـل مخالـف آن باشـند، جرم‌انـگاری توجیه‌پذیراسـت و در غیـر ایـن صـورت، جرم‌انـگاری غیرموجـه خواهدبـود (عتقـی و همـکاران،

۱۴۰۳، ص۱۴۷) براین‌اساس و در عصر رسانه و به‌ویژه باتوجه‌به نقش فضای مجازی و ظهور رسانه‌های تعاملی و امکان مداخله شهروندان در تولید و ارسال محتواهای مجرمانه، جرم‌انگاری همکاری غیرقانونی و مضر با رسانه‌های بیگانه می‌تواند با استناد به معیار توازن دلایل توجیه شود.

پرسش‌های زیادی درخصوص مفهوم و مصادیق رسانه بیگانه، گونه‌های همکاری با رسانه‌های بیگانه و وضعیت حقوقیِ پدیده شهروند ـ خبرنگاری وجود دارد، لکن پرسش اصلی، امکان تطبیق همکاری با رسانه‌های بیگانه در قالب شهروند ـ خبرنگاری با عناوین جزایی کنونی یا نیاز به قانونگذاری جدید است. فرضیه نوشتار این است که شهروند ـ خبرنگاری قابل‌انطباق با هیچ یک از عناوین جزایی کنونی نیست؛ بنابراین رویّه قضاییِ در تطبیق عناوینی مانند تبلیغ علیه نظام یا همکاری با دول متخاصم و نیز استناد به مصوبه شورای‌عالی امنیت ملی، با اصول قانون‌نویسی و اسناد بالادستی درخصوص بایسته‌های قانونگذاری اعلامی در «سیاست‌های کلی نظام قانونگذاری» در تضاد است.

ازسوی‌دیگر، نقد و تحلیل رویّه قضایی کنونی در برخورد با شهروندخبرنگاران و اظهارنظر درخصوص «قانون تشدید مجازات جاسوسی و همکاری با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی»، مستلزم شناسایی مصادیق همکاری با رسانه‌های بیگانه است. از این روی نوشتار حاضر در سه بخش ساماندهی شده است؛ در بخش اول مصادیق همکاری با رسانه‌های بیگانه و مستندات قانونی قابل انطباق با هریک از این مصادیق مورد بررسی قرار گرفته؛ در بخش دوم تطبیق پدیده شهروند ـ خبرنگاری با عناوین جزایی کنونی امکان‌سنجی شده؛ و در بخش سوم رویّه قضایی و قانون تشدید مجازات جاسوسی مورد نقد قرار گرفته است.

۳. مصادیق همکاری با رسانه‌های بیگانه

در این بخش اشکال همکاری با رسانه‌های بیگانه ازجمله کارگزاری در

شبکه‌های معاند (تأسیس، مدیریت، تهیه‌کنندگی، کارگردانی، خبرنگاری، اجرا و...)، مصاحبه با رسانه‌های بیگانه، فعالیت در گروه‌های مجازی معاند و شهروند-خبرنگاری (ارسال عکس و فیلم و محتوا) برای رسانه‌های معاند بررسی می‌شود.

۱-۳. کارگزاری در رسانه‌های بیگانه

به‌گفته برخی محققان ۲۷۰ شبکه ماهواره‌ای فارسی‌زبان در جهان فعالیت می‌کنند که ۱۳۸ شبکه به‌طور ویژه بر ایران متمرکز شده و فعالیت دارند. از این تعداد ۵۱ شبکه فیلم و سریال، ۱۴ شبکه سیاسی و خبری، ۱۵ شبکه عمومی، ۱۱ شبکه دینی، ۱۵ شبکه موسیقی و غیره است (دائمی لنگرودی و عابدینی، ۱۳۹۸، ص۴۶).

افزون بر این، تعداد زیادی از خبرگزاری‌های برخط و کانال‌های تلگرامی و واتس‌اپی و صفحات مجازی در شبکه‌های اجتماعی مانند اینستاگرام و ایکس و فیس‌بوک وجود دارد که به‌صورت هدفمند و مستمر علیه منافع ملی ایران درحال فعالیت هستند. جوانان مهم‌ترین استفاده‌کنندگان از رسانه‌های اجتماعی هستند و استفاده از اینترنت و رسانه‌های اجتماعی اینترنتی نه‌تنها مهم‌ترین فعالیت ایشان در اوقات فراغت است، بلکه بیشتر جوانان وقت قابل‌توجهی را به حضور در شبکه‌های اجتماعی اینترنتی نسبت به سایر فعالیت‌های اجتماعی اختصاص می‌دهند (بشیر و افراسیابی، ۱۳۸۹، ص۵) این رسانه‌های خرد و بزرگ اغلب نه در بستر تحولات عادی اجتماعی، بلکه با جهت‌گیری‌های سیاسی و بعضاً حتی با حمایت دولت‌های متخاصم راه اندازی می‌شوند.[۱]

۱. در جریان جنگ ۱۲ روزه رسانه‌ها و شبکه‌های اجتماعی تصاویر متعددی از دیدارهای «گیلا گاملیل» (وزیر اطلاعات رژیم صهیونیستی) با برخی خبرنگاران و چهره‌های رسانه‌ای خارج‌نشین منتشر کردند. وبگاه امریکایی المانیتور در گزارشی به نقل از منابع خود در سرزمین‌های اشغالی می‌نویسد: هدف از این تعاملات «پیوستن به نبردی مشترک» با شاخص‌سازی رضا پهلوی از طریق «پل رسانه‌ها» بود. این منابع، دیدارهای صورت‌گرفته را بخشی از تلاش اسرائیل برای آماده‌سازی‌های «روز بعد از نبرد» عنوان کرده‌اند. در این دیدارها علاوه بر رضا و فرح پهلوی، این افراد حضور داشتند: ژیار گل (نماینده بی‌بی‌سی)، علی‌اصغر رمضانپور (نماینده اینترنشنال)، آرش سیگارچی (نماینده صدای امریکا)، پانتآ مدیری (منوتو و اینترنشنال)، نازنین انصاری (کیهان لندن)، وحید بهشتی، بن‌سبطی، امین دهنوی، فواد پاشایی، عرفان قانعی‌فرد و علیرضا نوری‌زاده (هاشم زادگان، ۱۴۰۴، ص۶)

کارگزاری در این رسانه‌ها در قالب تأسیس، مدیریت، تهیه‌کنندگی، کارگردانی، اجرا و خبرنگاری در آن‌ها را چنانچه به تبلیغ به نفع گروه‌های مخالف نظام— به معنای ساختار سیاسی حاکم- بپردازند را می‌توان موضوع مادّه ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) به‌شمار آورد، لکن اگر قلمرو فعالیت آن‌ها مسائل مذهبی باشد یا در قلمرو فرهنگی فعالیت کنند را نمی‌توان ذیل عنوان تبلیغ علیه نظام به‌شمار آورد و همکاری با دول متخاصم هم به‌شمار نمی‌آید چون اولاً تعریف و تعیین مصادیق دولت متخاصم محل ابهام است؛ و ثانیاً بسیاری از این رسانه‌ها دستکم در ظاهر خصوصی‌اند و توسط افراد حقیقی، شرکت‌های خصوصی یا گروه‌های حرفه‌ای رسانه‌ای تشکیل می‌شوند.

۲-۳. مصاحبه با خبرگزاری‌های بیگانه

بر خلاف تصور اولیه، مصاحبه امری تخصصی است که نحوه تدوین پیام درست و اثربخش، نحوه شناسایی و درک دقیق مخاطبان و نحوه اداره‌کردن وضعیت‌های دشوار و خصمانه ازجمله در شرایط بحرانی نقش‌برجسته‌ای در کسب اطلاعات و پوشش حوادث پیرامونی دارد (تیلور، ۱۳۹۷، ص۶۳) همچنین مصاحبه با افرادی که در بطن یک حادثه حضور داشته‌اند، مانند شاهدان عینی یک تصادف دلخراش یا نجات‌یافتگان یک سانحه، موجب افزایش اعتبار گزارش خبری می‌شود.

درخصوص وضعیت حقوقیِ مصاحبه با رسانه‌های معاند برخی قضات معتقدند که مصاحبه با شبکه‌های معاند در قوانین جزایی عنوان مجرمانه‌ای ندارد مگر اینکه مشمول تبلیغ علیه نظام موضوع مادّه ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) باشد (فرج‌اللهی، ۱۳۹۸، ص۵) و برخی قضات دیگر معتقدند صرف انجام مصاحبه با رسانه‌ای بیگانه فی نفسه جرم نیست اما نتایج به بار آمده از این مصاحبه چنانچه منتهی به تبلیغ علیه نظام یا هر نوع شائبه‌ای که در آن اقدامی خلاف نظام اسلامی باشد جرم تلقی می‌شود.

از دیـد ایـن گـروه هرچنـد مصاحبـه بـا رسـانه‌های معانـد در قانـون مجـازات اسـلامی وصـف مجرمانـه نـدارد امـا ایـن بـه معنـای مجازبـودن ایـن اقـدام نیسـت و درواقـع شـورای عالـی امنیـت ملـی و دادسـتان کل کشـور طبـق اختیاراتـی کـه دارنـد اقدامـات پیشـگیرانه و نظارتـی در ایـن زمینـه انجـام می‌دهنـد (اسـلامی، ۱۳۹۸، ص۸) درخصـوص ایـن دیـدگاه ایـن پرسـش مطـرح اسـت کـه زمانـی کـه رفتـاری فاقـد وصـف مجرمانـه اسـت، دادسـتان کل کشـور و شـورای عالـی امنیـت ملـی! چگونـه و بـر چـه اساسـی اقدامـات پیشـگیرانه و نظارتـی را انجـام می‌دهنـد؟! به‌ویـژه کـه مصوبـه شـورای عالـی امنیـت ملـی فقـط مسـئولان دولتـی را از مصاحبـه بـا شـبکه‌های معانـد منـع کـرده اسـت و درخصـوص افـراد عـادی حکمـی نـدارد.

برخـی نیـز در اسـتدلالی عجیـب گفته‌انـد هـر چنـد مصوبـه شـورای‌عالی امنیـت ملـی درخصـوص مقامـات رسـمی تدویـن شـده و درخصـوص افـراد فاقـد سـمت رسـمی وجاهـت قانونـی نـدارد، لکـن ازمنظـر زیسـت جمعـی هـر گاه اقداماتـی ازاین‌دسـت بـرای مقامـات رسـمی ممنـوع اسـت، صدالبتـه بـرای افـراد فاقـد سـمت نیـز مذمـوم اسـت! (نعنـاکار، ۱۳۹۸، ص۱۰) از دیـد نگارنـده اسـتدلال بـه قیـاس اولویـتِ «مـردم» بـر «مسـئولان» سسـت‌تر از آن اسـت کـه مـورد نقـد قـرار گیـرد، امـا عجیب‌تـر از اسـتدلال اینکـه متـن مصوبـه شـورای عالـی اساسـاً در دسـترس عمـوم نیسـت و نه‌تنهـا شـهروندان عـادی، بلکـه محققـان نیـز از محتـوا و متـن آن اطلاعـی ندارنـد و ظاهـراً به‌صـورت نامـه اداری محرمانه‌تنهـا بـرای خـود مسـئولین ذیربـط ارسـال می‌شـود. حـال چگونـه می‌تـوان شـهروندان عـادی را بـه اسـتناد مصوبـه‌ای کـه حتـی متـن آن در دسـترس آن‌هـا نیسـت، مـورد محاکمـه و مجـازات قـرار داد؟

۳ـ۳. فعالیت در گروه‌های مجازی بیگانه

بحـث دیگـری کـه وضعیـت حقوقـی آن حتـی از مصاحبـه بـا رسـانه‌های معانـد هـم مبهم‌تـر اسـت، فعالیـت در کانال‌هـا، گروه‌هـا و صفحـات مجـازی ناهمسـو در قالـب کنش‌هایـی ماننـد عضویـت، ادمیـن شـدن، پسـندکردن پسـت‌ها، کامنـت

گذاشتن، بازنشر و نقل قول پست و استوری، هشتک گذاری و... است. در این خصوص بعضی از حقوقدانان با استناد به مادّه ۱۲۵ قانون مجازات اسلامی معتقدند عضویت، تایید و بازنشر مطالب مجرمانه، مشارکت در ارتکاب فعل مجرمانه بوده و مرتکب چنین جرایمی قابل مجازات است (صفری و همکاران، ۱۴۰۱، ص۹۴)، مؤید این نظر اینکه در مواد ۴۹۸ و ۴۹۹ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) صِرف عضویت در جمعیتی که هدف آن برهم زدن امنیت کشور باشد جرم‌انگاری شده و فراتر از این، برخی عناوین مجرمانه مانند افتراء یا نشرأکاذیب یا اشاعه فحشاء اساساً در قالب بازنشر نیز محقق می‌شود. اما برخی دیگر با این استدلال که در قانون مجازات اسلامی و سایر قوانین از جرمی به نام تایید یا بازنشر مطالب مجرمانه سخنی به میان نیامده است، به استناد اصل تفسیر به نفع متهم و در پناه اصل برائت، چنین رفتارهایی را جرم نمی‌دانند.

از دید نگارنده هر چند در برخی از کشورها پسندکردن و بازنشر مطالب دیگران نیز جرم محسوب می‌شود،[1] لکن در ایران فعالیت در گروه‌های مجازی معانند جرم مستقل و مشخصی نیست، بلکه وضعیت حقوقی هر فعالیتی باتوجه‌به نوع کارکرد و امکانات متفاوتی که سکوهایی مانند تلگرام، واتس‌اپ، اینستاگرام در اختیار افراد و اعضاء قرار می‌دهند و نیز نوع

۱. چندی پیش دادگاه فدرال سوئیس قانونی را به‌تصویب رساند که به‌موجب آن لایک‌کردن یا اشتراک گذاری محتوای افتراآمیز و همچنین تبلیغ علیه مذاهب و دیگر محتوای‌های نژادپرستانه جرم تلقی می شود. این دادگاه ظاهرا شخصی را محکوم کرده که پست‌های انتقادی علیه یک فعال حقوق حیوانات را لایک کرده و این پست‌ها نیز حاوی محتوایی با آموزه‌های رژیم نازی بوده اند. دادگاه دیگری هم که در تاریخ ۲۰۱۷ در زوریخ برگزار شد همین فرد را به‌خاطر انتشار محتوای افتراآمیز محکوم به پرداخت جریمه کرده بود. طبق گزارشی که بلومبرگ در این رابطه منتشر کرده دادگاه فدرال سوئیس ضمن حمایت از حکم دادگاه زوریخ اعلام کرده که لایک‌کردن و اشتراک گذاری چنین محتوایی می تواند جرم تلقی شود چراکه محتواهای پست شده در فیسبوک با بیشترشدن تعداد لایک‌ها و اشتراک گذاری‌هایشان بیشتر در معرض دید کاربران قرار می گیرند و درنتیجه چنین اقداماتی به ترویج محتواهای مملو از نفرت و افتراکمک می کنند. بلومبرگ همچنین درادامه آورده است که پرونده مورد بحث گرچه حول محور نژادپرستی باز شده و بخودی خود ارتباطی با مساله محتوای نفرت انگیز ندارد اما می توان از حکم دادگاه فدرال سوئیس اینطور نتیجه گرفت که اگر فردی تلاش کند محتوای ممنوعه بر اساس قانون سوئیس را در فضای آنلاین ترویج دهد مشمول چنین حکمی می شود (https: //akharinkhabar.ir/story/6086555)

کنش‌گری در این سکوها ـ پیوستن به کانال یا گروه، پسندکردن، بازنشرکردن و... ـ متفاوت خواهد بود؛ برای‌نمونه اگر صفحه اینستاگرامی عمومی باشد، ازآنجاکه عضویت در آن نیازی به قبول درخواست از جانب مدیر صفحه ندارد و بدون دنبال‌کردن یا پیوستن نیز می‌توان این صفحات را مشاهده، مطالعه یا لایک کرد یا برای آنها کامنت گذاشت؛ بنابراین نمی‌توان صرف عضویت در صفحات اینستاگرامی شبکه‌های معاند را دلیلی بر همراهی کاربر با اهداف براندازانه آنها تلقی کرده و کاربر را از این بابت متهم به عضویت در جمعیت‌ها یا گروه‌های برهم‌زننده امنیت کشور محکوم کرد، لکن کاربری که در صفحه شخصی خودش یا در یک گروه تلگرامی معاند مطالب حاوی محتوای مجرمانه نظیر تصاویر مبتذل یا مستهجن یا مطالبی علیه امنیت کشور یا نظام اسلامی را به‌عنوان پست منتشر می‌کند یا آن را به‌عنوان کامنت زیر پست‌های دیگران قرار می‌دهد، باتوجه‌به محتوای آن می‌توان عنوان جزایی برای آن در نظر گرفت. باوجود این، حتی در این حالت نیز وضعیت حقوقی پیرو رویکرد احاله‌ای و ارجاعی است که از حیث حقوقی پیامدهای منفی دارد. از این روی پیش‌بینی و تصویب مادّه قانونی معین و تعیین دقیق ارکان و عناصر جرم برای برخورد با این رفتارها ضروری است.

۳-۴. شهروند-خبرنگاری

شهروند ـ خبرنگار، به هر شهروند معمولیِ یک جامعه گفته می‌شود که در فرایندِ جمع‌آوری، گزارش، تحلیل و انتشارِ اخبار و اطلاعات در جامعه، نقشِ فعالی بازی می‌کند (Bowman, 2003, p.31) شهروند – خبرنگاری به‌عنوان یک پدیده اجتماعی، به وقایع پس از اعتراضات والاستریت برمی‌گردد که در جریان حرکت‌های جنبش اشغال والاستریت پدیدار شد و پس از آن در کشورهای همسایه و خاورمیانه در جریان وقایع بهار عربی نهادینه شد (De Yeso, 2014, p.86) در سطح گسترده، شهروند ـ روزنامه‌نگاران زمانی فعال شدند که رسانه‌های خبری موجود به‌طور کامل

نیازهـای اطلاعاتی جامعـه خـود را برآورده نمی‌کردنـد. درواقـع به‌جهـت نزدیکی زمانـی و مکانـی آنـان بـا حادثـه خبـری، شـهروند ـ روزنامه‌نـگاران بـا بـه چالـش کشـیدن صحـت اطلاعـات منتشـر شـده از اتاق‌هـای خبـر رسـانه‌های خبـری جریـان اصلـی، اکوسیسـتم‌های رسـانه‌های خبـری را مختـل کردنـد (Miller, 2019, p.145) ازسـوی‌دیگر پدیـده شـهروند ـ خبرنـگاری را می‌تـوان از پیامدهای ظهـور رسـانه‌های تعاملی دانسـت. رسـانه تعاملی (Interactive Media) یـک روش ارتباطی مبتنی بـر مشـارکت کاربـر اسـت که در آن خروجی رسـانه از ورودی کاربـران حاصـل می‌شـود (Robinson, 2014, p.18) همچنیـن شـهروند خبرنـگاری را می‌تـوان ازجملـه مظاهـر و عناصـر مشـترک «نظریـه رسـانه‌های توسـعه» و «نظریـه رسـانه‌های دموکراتیـک» مـورد اشـاره دنیـس مـک کوئیـل دانسـت که در آن جریـان ارتباطـات به‌صـورت افقی ارزش بیشـتری از ارتباطـات عمـودی دارد (McQuail, 1987, p.121) در این‌گونـه رسـانه‌ها به‌جـای ارائـه یک‌طرفـه اطلاعـات از رسـانه بـه مخاطـب، ایـن مخاطبیـن هسـتند کـه از طریـق رسـانه اطلاعـات را بـه سـایر مخاطبیـن منتقـل می‌کننـد و درواقـع رسـانه، بسـتر همـکاری شـهروندان در تبـادل اخبـار و اطلاعـات اسـت.

از نگاهـی دیگـر، شـهروند خبرنـگاری نوعـی رسـانه مکمـل یـا حتـی جایگزیـن رسـانه‌های رسـمی اسـت؛ درواقـع در اغلـب کشـورهای حتـی به‌ظاهـر آزاد کـه رسـانه‌های مسـلط و مشـهور تحـت کنتـرل کانون‌هـای قـدرت و ثـروت هسـتند و گاهـی از کنـار برخـی رویدادهـا بـه دلیـل مصلحت‌سـنجی عبـور می‌کننـد، شـهروند خبرنـگاران کسـانی هسـتند کـه از بسـتر اینترنـت و فضـای مجـازی بـرای انعـکاس ایـن رویدادهـا اسـتفاده می‌کننـد و درواقـع سـکوت و مصلحت‌اندیشـی رسـانه‌ها را چاره‌جویـی می‌کننـد. شـهروند خبرنـگاری در ایـن معنـا اساسـاً خـارج از مقولـه همـکاری بـا رسـانه‌های معانـد و حتـی در تقابـل بـا آن اسـت.

بنابرایـن هـر چنـد شـهروند ـ خبرنـگاری به‌خودی‌خـود رفتـار ممنوعـی نیسـت لکـن زمانـی کـه رسـانه بهره‌منـد از ایـن کنش‌گـری، سیاسـتی خصمانـه علیـه کشـور

داشته باشد ـ به‌ویژه زمانی که رسانه متعلق یا وابسته یا پیرو دولت‌های متخاصم باشد ـ، شهروند خبرنگاری امری نکوهیده به‌شمار می‌آید و چه‌بسا در چارچوب‌های حقوقی و کیفری قابل‌بررسی باشد.

از جنبه حقوقی، برابر مادّه ۱۰ آیین‌نامه صدور اجازه تأسیس، انحلال و نظارت بر فعالیت نمایندگی‌های رسانه‌ها و خبرنگاران خارجی مصوب ۲۰/۱۲/۱۴۰۲: «رسانه‌ها، خبرنگاران و مؤسسات فرهنگی و مطبوعاتی داخلی درصورتی‌که قصد همکاری موقت یا دائم با رسانه‌های خارجی را داشته باشند، موظفند درخواست رسمی خود را به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی تسلیم نمایند. وزارت یاد شده بعد از اخذ نظر وزارت اطلاعات نسبت به صدور مجوز اقدام می‌نماید.» ساز و کار تعیین شده در این آیین‌نامه به خودی خود نشان دهنده نگاه منفی و مبتنی بر سوء ظن مقنن نسبت به همکاری خبرنگاران و رسانه‌های داخلی با رسانه‌های خارجی و بیگانه است که این افراد پیش از همکاری با رسانه‌های خارجی باید با ارائه درخواست رسمی و طبیعتاً احراز شرایط مورد نظر وزارت ارشاد، از این وزارتخانه مجوز دریافت کنند.

ازسوی‌دیگر، هر چند در سال‌های اخیر مسئولین قضایی و امنیتی همکاری با رسانه‌های معاند را جرم اعلام کرده و افرادی نیز با عناوینی مانند تبلیغ علیه نظام یا همکاری با دول متخاصم تحت تعقیب قرار گرفته‌اند، لکن نه‌تنها برخی حقوقدانان مجرمانه‌بودن این کار را زیر سؤال بردند (ر.ک: حاج‌محمود عطار، ۱۳۸۸)، بلکه بین مسئولان قضایی و امنیتی هم وحدت نظری درخصوص وضعیت حقوقی آن وجود ندارد؛ نه در تطبیق آن با عناوین مجرمانه و نه حتی در تعیین نوع رفتار مجرمانه؛ به‌گونه‌ای که سخنگوی وقت قوه قضائیه (رئیس فعلی قوه) مجرمیت مصاحبه با شبکه‌های بیگانه را از نوع مباشرت می‌دانست (ر.ک: محسنی اژه‌ای، ۱۳۹۵) ولی رئیس أسبق قوه مصاحبه با شبکه‌های بیگانه را معاونت در جرم می‌دانست (هاشمی شاهرودی، ۱۳۸۶، ص۱۵۵) و درحالی‌که

در رویّه قضایی مبنای حقوقی برخورد با مصاحبه کنندگان با شبکه‌های ماهواره‌ای مصوبه شورای عالی امنیت ملی دانسته می‌شود، رئیس شعبه ۱۰۲۳ دادگاه کیفری تهران به‌عنوان متصدی رسیدگی به پرونده‌های مطروحه، این کار را تبلیغ علیه نظام و مشمول مادّه ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی- تعزیرات- می‌داند (پاشازاده، ۱۳۹۶، ص۷).

درادامه امکان تطبیق شهروند- خبرنگاری با عناوین جزایی کنونی بررسی شده و ایده نوشتار مطرح خواهد شد. پیش از آن گفتنی است در کشورهای دیگر نیز بعضی از حالت‌های شهروند- خبرنگاری جنبه مجرمانه دارد. برای‌نمونه در ژاپن برخی فروض شهروند خبرنگاری با مجازات شدید همراه خواهد بود. برابر «قانون اسرار دولتی» (State Secrecy Law)، هر کس با نقض «قانون حفاظت از اسرار طبقه‌بندی‌شده»[1] از طریق: (۱) تقلب، حمله یا ارعاب؛ (۲) سرقت؛ (۳) نفوذ به تاسیسات مربوطه؛ (۴) استراق سمع از مخابرات سیمی؛ (۵) دسترسی غیرمجاز، اطلاعات طبقه بندی شده را برای تأمین منافع کشورهای خارجی و غیره تحصیل و منتشر کند، به حبس حداکثر تا ۱۰ سال محکوم می‌شود (ویمن، ۲۰۲۰، ص۱۲۹).

در چین هم «قانون امنیت ملی جمهوری خلق چین»[2] به دولت اجازه می‌دهد تا هرگونه فعالیت تهدیدکننده «امنیت ملی» را سرکوب کند که این امر شامل شهروند خبرنگاری در حوزه‌های حساس مانند سیاست و اقتصاد نیز می‌شود. در قانون جزایی جمهوری چین (اصلاحی ۲۰۲۴)[3] نیز جرایمی درخصوص افشای اسرار دولتی، تهمت زدن و به‌ویژه «انتشار اطلاعات غلط» تعریف شده که می‌تواند شهروند خبرنگاران را درگیر کند. ازجمله برابر مادّه ۳۱۰ ذیل فصل ۲۷ باعنوان جرایم علیه شهرت و اعتبار، برخی فروض شهروند خبرنگاری مستوجب حبس تا دو سال حبس یا جزای نقدی

1.Act on the Protection of Specially Designated Secrets (SDS).

2.National Security Law of the People's Republic of China.

3.Criminal Code of the Republic of China.

حداکثر تا سی هزار دلار است.

در روسیه هم قوانین موضوعه به دولت اجازه می‌دهد تا هرگونه اطلاعات محرمانه، حتی آنهایی که توسط شهروندان جمع‌آوری‌شده‌اند، را محافظت کند و انتشار آنها را مجازات نماید. به‌موجب «قانون نمایندگان خارجی»[1] سازمان‌های مدنی و رسانه‌هایی که به‌نظر دولت «عامل خارجی» محسوب می‌شوند تحت نظارت قرار می‌گیرند و دولت می‌تواند فعالیت آنها را محدود کرده و همکاری شهروندان با این نهادها ممنوع و دارای مجازات است. اصلاحیه «قانون رسانه‌های جمعی»[2] نیز مفهوم «سازمان رسانه‌های خارجی که وظایف یک عامل خارجی را انجام می‌دهد» را تعریف کرد. به‌موجب این قانون، «سازمان رسانه‌ای عامل خارجی» به هر نهاد خارجی اعم از ثبت شده یا غیره گفته می‌شود که محتوای چاپی، صوتی، سمعی و بصری یا سایر مطالب را برای مخاطبان نامحدود منتشر می‌کند و به‌طور مستقیم یا از طریق نهادهای روسی از منابع خارجی کمک مالی یا دارایی دریافت می‌کند. این سازمان‌ها مشمول همان تعهداتی هستند که سازمان‌های غیردولتی «عامل خارجی» دارند (Roth, 2022).

۴. امکان‌سنجی تطبیق شهروند- خبرنگاری با عناوین جزایی

پیش‌تر گفته شد که افرادی به‌خاطر ارسال فیلم و عکس و گزارش برای رسانه‌های بیگانه تحت تعقیب عناوین کلی تبلیغ علیه نظام و همکاری با دول متخاصم تحت تعقیب قرار گرفته‌اند. آیا ازنظر موازین حقوقی شهروند - خبرنگاری قابل‌تطبیق با این عناوین هست؟

۴-۱. فعالیت تبلیغی علیه نظام

فعالیت تبلیغی علیه نظام مشمول مادّه ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) است که برابر آن: «هر کس علیه نظام جمهوری اسلامی ایران یا

1. Foreign Agents Act of 2022, Federal Law No. 255 - FZ, passed on 14 July 2022.

2. Amendments to Mass Media Act (2017), Federal Law no. 327 - FZ, enacted on 25 November 2017.

به نفع گروهها و سازمانهای مخالف نظام به هر نحو فعالیت تبلیغی نماید به حبس از سه ماه تا یک سال محکوم خواهد شد.» منظور از «فعالیت تبلیغی» اعمالی مانند نوشتن مقاله، چاپ و پخش نشریه و اعلامیه، انجام مصاحبه‌های متعدد علیه نظام، تهیه پوستر، راه انداختن ایستگاه‌های رادیو و تلویزیون، گویندگی در شبکه‌های مذکور، ساخت فیلم، استفاده از هنرهای تجسمی و... است (میرمحمدصادقی، ۱۴۰۴، ص۶۵) از دید نگارنده به دو دلیل این عنوان قابل تطبیق بر شهروند خبرنگاری نیست: اولاً «فعالیت تبلیغی» متضمن استمرار در عمل تبلیغ است و زمانی محقق می‌شود که فرد، کار خود را این قبیل اعمال قرار داده و در انجام آن اصرار ورزد (آقایی‌نیا و رستمی، ۱۴۰۳، ص۳۰۳) و این استمرار باید در حدی باشد که عرفا بتوان نسبت به آن اعمال، عنوان فعالیت را اطلاق نمود بنابراین با یکبار سخنرانی یا مصاحبه، مشمول مقررات این مادّه نخواهد بود (الهی‌منش و مرادی اوجقاز، ۱۴۰۲، ص۲۱۳)، درحالی‌که شهروند ـ خبرنگار ممکن است تنها یک بار فیلم یا عکس را برای رسانه‌های معانند ارسال کند. حتی بازپخش چندین باره یک مصاحبه نیز فعالیت تبلیغی نیست چراکه در حقوق جزا فعل مرتکب مدنظر قرار می‌گیرد و بنابراین اگر فردی یکبار سخنرانی کند و این سخنرانی بارها در فضای مجازی منتشر شود، نمی‌توانیم آن را نوعی فعالیت تبلیغی تلقی کنیم (پوربافرانی، ۱۴۰۲، ص۲۴۱)؛ ثانیاً موضوع جرم در این مادّه، شامل «نظام جمهوری اسلامی ایران» یا «گروه‌ها و سازمان‌های مخالف نظام» و رکن معنوی آن، سوءنیت عام و خاص به معنای تعلق اراده آگاهانه مرتکب به نقض قانون و براندازی و تضعیف نظام است (معینی‌فر و میرآفتاب شهره، ۱۳۹۸، ص۷۹)، درحالی‌که بسیاری از شهروند ـ خبرنگاران با هدف آگاهی بخشی و تکذیب روایت رسمی از وقایع اقدام به همکاری با رسانه‌های مورد نظر می‌کنند و بطور خاص قصدی برای فعالیت علیه اصل «نظام» حکومت جمهوری اسلامی (قصد براندازی) یا تبلیغ و حمایت

از گروه‌ها و سازمان‌های مخالف نظام ندارند.

در پرونده کلاسه ۹۷/۲۰۸۹۱ ط/د به تاریخ۹۷/۱۰/۱۱ ، رئیس شعبه ۲۸ دادگاه انقلاب اسلامی تهران خانم ن.س. را به اتهام مصاحبه‌های متعدد با رسانه‌های بیگانه و علیه جمهوری اسلامی تحت عنوان فعالیت تبلیغی علیه نظام مستنداً به مادّه ۵۰۰ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) به تحمل ۱ سال و ۶ ماه حبس با احتساب ایام بازداشت محکوم کرده است. در بخشی از این رأی آمده که نامبرده پس از حضور دختران خیابانی و کشف حجاب، درجهت گسترش فساد و فحشا در جامعه به حمایت از دختران کشف حجاب کننده در ملاء عام اقدام به انتشار فیلمی از خود در فضای مجازی نموده که در آن فیلم با کشف حجاب خود از اقدام غیرقانونی این افراد حمایت نموده است. در این رای دقیقاً مشخص نیست که مصاحبه‌های متعدد زمینه محکومیت به این اتهام است یا انتشار فیلم کشف حجاب؟ در فرض اول محتوای مصاحبه معلوم نیست و در فرض دوم، شرط تداوم و استمرار محرز نیست.

چالش دیگر تطبیق با این عنوان، بحث صحت یا سقم مطالب است. در این زمینه برخی این پرسش را مطرح کرده‌اند که اگر کسی ولو با قصد تبلیغ علیه نظام جمهوری اسلامی ایران، مطالبی را عنوان کند که صحیح و واقعی است ولی مسئولان نظام طرح آن‌ها را به مصلحت نمی‌دانند، آیا طبق مادّه ۵۰۰ مجرم است؟ اگر کسانی به طرق گوناگون موضوع مفاسد کلان اقتصادی یا سیاسی را به طرز آشکار مطرح کنند و بر این امر اصرار ورزند، آیا می‌توان گفت که عمل آن‌ها باعث کسر حیثیت نظام شده و نوعی فعالیت تبلیغی علیه نظام تلقی می‌شود؟ (فخر و دیبامهر، ۱۳۹۷، ص۱۲۵).

۲ـ۴. همکاری با دُوَل متخاصم

برابر مادّه ۵۰۸ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات): «هرکس یا گروهی با دول خارجی متخاصم به هر نحو علیه جمهوری اسلامی ایران همکاری نماید، درصورتیکه محارب شناخته نشود به یک تا ده سال حبس محکوم

می‌گردد». از دید نگارنده این عنوان هم به دلایل زیر قابل تطبیق بر شهروند خبرنگاری نیست:

دلیل اول اینکه در این مادّه طرف جرم، «دول خارجه متخاصم» است و «دولت»، دارای مفهوم سیاسی مشخص و به معنای اجتماع سازمان‌یافته سیاسی است که دارای یک دولت، رفاه عمومی و یک ملت است. بنابراین شامل رسانه‌های خبری- که یک بنگاه یا شرکت هستند- نمی‌شود، مگر اینکه رسماً متعلق به دولت خاصی باشند که صدالبته چون انتساب به دولت‌ها اصل بی‌طرفی رسانه‌ها را با تردید مواجه می‌کند، در دنیای امروز گرایش به‌سمت روزنامه‌نگاری مدنی و رسانه‌های مستقل و غیرحکومتی است به‌گونه‌ای که بتوانند بدون وابستگی به افراد، منابع و جریان‌های قدرت به فعالیت خود ادامه دهند (Rudin & Ibbotson, 2002, p.9).

دلیل دوم اینکه برابر این مادّه، دولت باید متخاصم باشد. حقوق بین‌الملل «دولتِ متخاصم» به معنی کشوری است که روابط با آن وارد حالت جنگی شده است (Chisholm, 1998, v3, p.378) در ایران تا پیش از مشارکت دولت امریکا در بمباران تأسیسات هسته‌ای کشورمان، در عرف دیپلماتیک ایران، تنها رژیم صهیونیستی به‌عنوان دولت متخاصم شناخته می‌شد[1] و رویّه قضایی درخصوص تسری آن ب ایالات متحده تردید داشت به‌گونه‌ای که در برخی پرونده‌ها ازجمله دادنامه شماره ۹۴۰۹۹۸۰۹۲۵۰۰۰۰۳۹ صادره از شعبه سی و پنجم دیوان عالی کشور به تاریخ ۱۳۹۵/۰۳/۲۹ آمده بود: «چون واژه دولت متخاصم در قانون مجازات اسلامی به‌صراحت تعریف نشده و برداشت از مفهوم این واژه به‌لحاظ عدم تعریف شفاف قانونی متفاوت می‌باشد، جهت رفع شبهه و تردید در متخاصم‌بودن دولت امریکا (در وضعیت فعلی و زمان وقوع بزه)، استعلام از مبادی ذیربط ازجمله از

۱. در یک سند رسمی از وزارت امور خارجه مربوط به سال ۱۳۹۲، اداره کل حقوقی این وزارتخانه در پاسخ به اداره کل امور بین‌الملل قوه قضاییه اظهار داشته که «جز رژیم غاصب صهیونیستی که واجد وصف دولت نمی‌باشد و دولت شناخته نشده است هیچ دولتی با جمهوری اسلامی ایران درحالت تخاصم قرار ندارد» (نجمی، ۱۴۰۲، ص۶).

وزارت امورخارجه ضروری به‌نظر می‌رسد.»

هر چند در تبصره ۲ مادّه ۱ این قانون سعی شده در راستای رفع ابهامات مفهوم دول متخاصم، رژیم صهیونیستی و دولت امریکا به‌عنوان مصداق دولت متخاصم تعیین شود، لکن از دید نگارنده، در این قانون هم این ابهام درواقع رفع نشده و فقط دو مصداق مشخص شده است. چه اینکه باتوجه به عبارت «رژیم صهیونیستی یا دولت‌های متخاصم ازجمله دولت ایالات متحده امریکا یا سایر رژیم‌ها و گروههای متخاصم» مذکور در مادّه ۱ این قانون و نیز حکم ذیل تبصره ۲ همین مادّه مبنی بر اینکه: «در سایر موارد، مرجع تشخیص دولت‌ها و رژیم‌ها و گروههای متخاصم، شورای عالی امنیت ملی است»، امکان توسعه مصادیق دول متخاصم توسط شورای عالی امنیت ملی وجود دارد. ازسوی‌دیگر، در همین تبصره مقرر شده که مرجع تشخیص هرگونه رفع تخاصم نیز، شورای عالی امنیت ملی است؛ بنابراین در ادبیات حقوقی ما دولت متخاصم تعریف نشده بلکه مصادیق آن تعیین شده و قبض و بسط این مفهوم بستگی به عملکرد دولت‌های بیگانه و تشخیص شورای عالی امنیت ملی دارد.

نکته دارای اهمیت اینکه درحال حاضر نه‌تنها رسانه فارسی‌زبان قدرتمندی که رسماً و مستقیماً متعلق به ایالات متحده یا رژیم صهیونیستی باشد وجود ندارد، بلکه رسانه‌های مشهور و تاثیرگذار مانند بی‌بی‌سی فارسی و منوتو و حتی رسانه‌های مبتنی بر شهروندخبرنگاری مانند ایران وایر و گویا نیوز اساساً مشمول عنوان «دولت متخاصم» قرار نمی‌گیرد؛ حال چگونه می‌توان شهروند ـ خبرنگاری برای این رسانه‌ها را تحت عنوان همکاری با دول متخاصم تحت تعقیب قرار داد؟!

۴ـ۳. عناوین جزایی محتوامحور

در برخی موارد، محتوای ارسالی شهروند ـ خبرنگار به‌گونه‌ای است که امکان انطباق عناوین جزایی معینی وجود دارد؛ برای‌نمونه اگر محتوای

ارسال شده فیلم یا عکس مستهجن و مبتذل باشد یا با نقض حریم خصوصی افراد تهیه شده باشد یا حاوی توهین به شخص معین یا تهمت و افترا به افراد یا حتی نشر اکاذیب باشد، هرکدام حسب مورد مشمول عنوان مجرمانه خاصی مانند مواد ۶۰۸، ۶۰۹، ۶۹۷، ۶۹۸، ۷۴۲ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) یا مواد ۳، ۵ و ۱۰ قانون نحوه مجازات اشخاصی که در امور سمعی و بصری فعالیت‌های غیرمجاز می‌نمایند مصوب۱۳۸۶/۱۰/۱۶ مجلس شورای اسلامی (اصلاحی ۱۳۹۹/۱۱/۸) خواهد بود.

این رفتارها می‌توانند انواع مختلف داشته باشد با احکام متفاوت؛ مثلاً اگر فیلم و عکس ارسالی ساختگی باشد، مشمول عنوان نشر اکاذیب (موضوع مادّه ۶۹۸ قانون مجازات اسلامی- تعزیرات) و اگر صرف فیلمبرداری از مکان ممنوعه نظامی باشد، مشمول عنوان تصویربرداری از اماکن ممنوعه (موضوع مادّه ۵۰۳ قانون مجازات اسلامی- تعزیرات) است.

افزون بر این، دسترسی یا انتشار اسناد طبقه بندی شده نیز جرم است. مواد ۲ و ۳ قانون مجازات انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی مصوب ۱۳۵۳/۱۱/۱۹، مواد ۲۱ و ۲۶ قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۰۹، مادّه ۵۰۵ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) و مادّه ۷۳۱ همین قانون افشای اسرار طبقه بندی شده را جرم‌انگاری کرده اند. برابر مادّه ۷۳۱ قانون تعزیرات [ماده ۳ قانون جرایم رایانه‌ای]- جزای نقدی اصلاحی ۱۴۰۳/۳/۳۰ - هرکس به‌طور غیرمجاز نسبت به داده‌های سری درحال انتقال یا ذخیره شده در سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی یا حامل‌های داده مرتکب اعمال زیر شود، به مجازاتهای مقرر محکوم خواهد شد: ...ج) افشاء یا در دسترس قراردادن داده‌های مذکور برای دولت، سازمان، شرکت یا گروه بیگانه یا عاملان آنها، به حبس از پنج تا پانزده سال. تبصره ۱ - داده‌های سری داده‌هایی است که افشای آنها به امنیت کشور یا منافع ملی لطمه می‌زند.»

برخلاف قانون جرائم رایانه‌ای و قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح، در قانون مجازات اسلامی و قانون انتشار و افشای اسناد محرمانه و سری دولتی، به شخصیت و خصوصیات اشخاصی که اطلاعات نزد آنها افشا می‌شود، توجه نشده و آن را در میزان مجازات مرتکب مؤثر ندانسته اند (کرامت، ۱۳۹۴، ص۱۷).

روشن است مقوله شهروند ـ خبرنگاری متفاوت از این موارد است؛ چراکه انتشار محتواهای مجرمانه از طریق رسانه‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای، اختصاصی به رسانه‌های بیگانه و معاند ندارد و آنچه مورد نظر مسئولین قضایی و امنیتی است و افرادی را بر اساس آن مورد تعقیب و محاکمه قرار می‌دهند، صرف‌نظر از محتوای آن و صرفاً به‌جهت ارتباط فرد با رسانه معاند و باتوجه به ویژگی خاص رسانه دریافت‌کننده فیلم یا عکس یا گزارش یا تحلیل یا محتوای خبری است. ازسوی‌دیگر همکاری با رسانه بیگانه در قالب شهروند خبرنگاری مستلزم سوء نیت خاص و قصد همکاری بین شهروندخبرنگار و رسانه بیگانه است؛ بنابراین و باتوجه به این شرط، چنانچه شهروند خبرنگاری یک رویداد را در صفحه شخصی خود در فضای مجازی منتشر کند و رسانه دیگری ازجمله یک رسانه بیگانه از آن استفاده کند، در این صورت نمی‌توان گفت شهروند خبرنگار قصد همکاری با رسانه بیگانه را داشته است، مگر اینکه از قرائنی مانند شناخته شده‌بودن یا سوابق استناد رسانه‌ها به اظهارنظرهای آن شخص، علم و آگاهی شهروند ـ خبرنگار به بازتاب آن در رسانه‌های بیگانه احراز گردد که چنین امری هم به سادگی امکان پذیر نیست.

۵. نقد قانون تشدید مجازات جاسوسی

همان‌گونه که گفته شد رویّه قضایی در تطبیق شهروند خبرنگاری با عناوینی مانند فعالیت تبلیغی یا همکاری با دول متخاصم و مانند آن با چالش‌های زیادی روبه‌رو بود. ازاین‌روی، تعدادی از نمایندگان مجلس با

تهیه و ارائه طرحی به مجلس شورای اسلامی در صدد رفع ابهام از این موضوع برآمدند که نتیجه آن تصویب «قانون تشدید مجازات جاسوسی و همکاری‌کنندگان با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی» در جلسه علنی ۲ تیر ۱۴۰۴ مجلس شورای اسلامی بود که مادّه ۴ این قانون «ارسال فیلم یا تصاویر یا اطلاعات به شبکه‌های انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی معاند یا بیگانه» را جرم‌انگاری کرد. این قانون از این جهت که بطور خاص همکاری با رسانه‌های معاند را جرم‌انگاری کرده است، نسبت به عناوین کلی مانند «تبلیغ علیه نظام» یا «همکاری به هر نحو با دول متخاصم» برتری دارد. افزون بر این بستر همکاری منحصر به شبکه تلویزیونی نیست و شامل «شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی معاند یا بیگانه» نیز می‌شود و از جامعیت و شمولیت بیشتری برخوردار است. باوجود این، قانون مذکور — در قسمت مربوط به همکاری با رسانه‌های معاند- دارای اشکالاتی به‌شرح ذیل است:

۱. تداخل و هم پوشانی با قوانین و طرح‌های مشابه؛ اولین ابهام ناظر به رابطه این قانون با «قانون مقابله با اقدامات خصمانه رژیم صهیونیستی علیه صلح و امنیت» مصوب ۱۳۹۹/۰۲/۲۹ است که در آن هرگونه اقدام «رسانه‌ای و تبلیغی» به نفع رژیم صهیونیستی، به‌طور خاص جرم‌انگاری شده[1] و طبق قواعد اصولی عام مؤخر ناسخ حکم خاص مقدم نیست؛ ابهام دوم ناظر به رابطه صدر و ذیل مادّه ۴ همین قانون است؛ چراکه در صدر این مادّه آمده است: «هرگونه اقدام یا همکاری در انجام فعالیت‌های سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای و تبلیغی، ایجاد و انعکاس خسارت تصنعی یا تهیه یا انتشار اخبار کذب یا هر نوع محتوا که نوعاً موجب ایجاد رعب و وحشت عمومی یا برخلاف امنیت ملی باشد، ... به تشخیص دادگاه به مجازات

۱. برابر مادّه ۸ قانون مورد اشاره : «هرگونه اقدامی از قبیل امنیتی، نظامی، سیاسی، فرهنگی، رسانه‌ای، تبلیغی، مساعدت اقتصادی و مالی مستقیم و غیرمستقیم آگاهانه درجهت تأیید یا تقویت و تحکیم رژیم صهیونیستی، ممنوع است. مرتکب به مجازات حبس تعزیری درجه پنج محکوم می شود.»

حبس تعزیری درجه سه و انفصال دائم از خدمات دولتی و عمومی محکوم می‌شود ...» و درادامه همین مادّه آمده است: «همچنین ارسال فیلم یا تصاویر یا اطلاعات به شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی بیگانه درصورتی‌که برخلاف امنیت ملی باشد و نیز هرگونه ارسال موارد مذکور به شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی معاند چنانچه مشمول مجازات شدیدتری نباشد، مستوجب مجازات حبس تعزیری درجه ۵ و انفصال دائم از خدمات دولتی و عمومی ... خواهد بود.» حال اگر کسی اقدام به تهیه یا انتشار اخبار کذب کرده و آن را برای شبکه معاند یا بیگانه ارسال کند، معلوم نیست که به حبس درجه سه محکوم می‌شود یا حبس درجه پنج؟! ابهام دوم ناظر به سرنوشت طرح «تشدید مجازات همکاری‌کنندگان با اقدامات کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی» است؛ برابر مادّه ۷ این طرح یک شوری که به‌شماره ثبت: ۴۵۸ در تاریخ: ۱۳۹۹/۰۹/۰۸ اعلام وصول شده است: «هرگونه فیلمبرداری یا تصویربرداری از صحنه جرائم منجر به سلب حیات، حبس ابد یا جرائم موجب مجازات قطع عضو یا جنایات عمدی علیه تمامیت جسمانی یا سوانح و حوادث منجر به فوت یا صدمات بدنی یا اقدامات تروریستی ... و همچنین انتشار یا باز نشر فیلم یا تصاویر ضبط شده فوق الذکر» جرم‌انگاری شده و مستوجب مجازات حبس تعزیری درجه پنج دانسته شده است.» و در ذیل این مادّه نیز دقیقاً تصریح شده که: «درصورت ارسال فیلم یا تصاویر فوق به شبکه‌های معاند یا بیگانه مرتکب به حداکثر مجازات مذکور محکوم می‌شود.» حال با تصویب قانون جاسوسی، سرنوشت این طرح با ابهام مواجه است که آیا بایگانی می‌شود یا اینکه باتوجه به برخی تفاوت‌های موجود در قانون با طرح، این طرح نیز تصویب می‌شود؟ و در فرض دوم، معلوم نیست اگر کسی از این جرایم یا حوادث فیلم تهیه و برای شبکه معاند ارسال کند طبق کدام قانون مجازات می‌شود؟ جالب‌تر اینکه در تاریخ ۱۴۰۰/۰۶/۲۴ نیز «طرح الحاق یک مادّه

بـه قانـون ممنوعیـت بـه کارگیـری تجهیـزات دریافـت از ماهـواره» در مجلـس شـورای اسـلامی اعـلام وصـول شـده که به‌موجب تبصـره ۷ آن: «هر نـوع همکاری بـا شـبکه‌ها، رسـانه‌ها و پلتفرم‌هـای موضـوع مـادّه ایـن قانـون، بـرای تامیـن و تولیـد محتـوای (نوشـتاری، دیـداری و شـنیداری) از مرحلـه نـگارش تـا سـاخت و پخـش توسـط هـر تبعـه ایرانـی در قالـب تهیه‌کنندگـی، بازیگـری، کارگردانـی، تصویربـرداری، اجـرا، صداگـذاری، نویسـندگی، تهیـه موسـیقی، تدویـن، سـاخت برنامـه و آگهـی و امثـال آن، حسـب مـورد بـه یکـی از مجازات‌هـای درجـه ۵ تـا ۷ مقـرر در مـواد ۱۹ و ۲۰ قانـون مجـازات اسـلامی محکـوم می‌شـوند.» باتوجـه بـه عمومیـت طـرح اخیـر و احتمـال بـالای تصویـب آن، چالـش هـم پوشـانی قوانیـن و ابهـام در تطبیـق بیشـتر نمایـان می‌شـود.

۲. معیـار دوگانـه: در ایـن قانـون دو معیـار جداگانـه بـرای توصیـف شـبکه یـا رسـانه تعییـن شـده اسـت: یکـی «شـبکه‌ها، انسـان رسـانه‌ها یـا صفحـات مجـازی معانـد» و دیگـری «شـبکه‌ها، انسـان رسـانه‌ها یـا صفحـات مجـازی بیگانه» اسـت. از دید نگارنده، این دوگانگی در تعبیر، دسـتکم با دو اشـکال اساسـی روبه‌روسـت: ازیک‌سـو اطـلاق قیـد «بیگانـه» ایـن زمینـه را بـه وجـود آورده کـه همـکاری بـا هـر شـبکه، انسـان رسـانه یـا صفحـه مجـازیِ غیرایرانـی — ولـو غیرمعانـد ـ را شـامل گـردد؛ به‌ویـژه کـه در قانـون معلـوم نیسـت کـه آیـا «زبـان فارسـی» رسـانه یـا شـبکه یـا صفحـه مـورد نظـر موضوعیـت دارد یـا خیـر؟ درصـورت دوم عمـلاً بیشـتر شـبکه‌ها و رسـانه‌های حرفـه‌ای دنیـا در کشـورهای مختلـف مشـمول ایـن قانـون خواهنـد بـود! ازسـوی‌دیگر، افـزودن قیـد «معانـد» در عـرض قیـد «بیگانـه»، ایـن احتمـال را بـه وجـود آورده کـه همـکاری بـا رسـانه‌های داخلـی دارای مجـوز رسـمی از وزارت فرهنـگ و ارشـاد نیـز تحـت عنـوان «همـکاری بـا رسـانه معانـد» مـورد پیگـرد قضایـی قـرار گیـرد کـه ایـن امـر زمینـه محدودیـت آزادی بیـان رسـانه‌های داخلـی بـه اتهـام عنـادورزی و درنتیجـه سـوء اسـتفاده از ایـن عنـوان را فراهـم می‌کنـد. ایـن درحالـی اسـت کـه درمـورد رسـانه‌های داخلـی درصـورت فعالیـت

معاندانه، راه‌های دیگری مانند لغو و ابطال مجوز یا انسداد صفحه وجود دارد و از این روی رسانه معاند، عملاً ناظر به رسانه بیگانه خواهد بود از این روی چنانچه قید ترکیبیِ «رسانه بیگانه معاند» آمده بود برای نیل به هدف قانونگذار کافی بود. باوجود این، قانونگذار برای رفع این مشکل در تبصره مادّه ۴ اعلام کرده: «وزارت اطلاعات مکلف است ظرف یک ماه از تاریخ لازم‌الاجراشدن این قانون مصادیق شبکه‌های معاند را تعیین و حداقل هر شش ماه یک بار به روزرسانی نماید.» لکن این بروزرسانی اولاً منحصر به «شبکه» تلویزیونی و ثانیاً منحصر به شبکه «معاند» است و انسان رسانه‌ها و صفحات مجازی معاند و نیز شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی بیگانه را در بر نمی‌گیرد.

نتیجه

در ایران همکاری با رسانه‌های بیگانه و معاندی که خط و مشی خصمانه دارند، ممنوع و جرم است. باوجود این، معیار توصیف رسانه‌ها به رسانه معاند یا بیگانه و انتساب آن‌ها به کشورها یا گروه‌های متخاصم محل ابهام است. این ابهام درخصوص رسانه‌های بیگانه غیرفارسی‌زبان بیشتر است و درنتیجه معلوم نیست اگر شهروندی عکس یا فیلمی را به‌جای بی‌بی‌سی فارسی، برای بی‌بی‌سی انگلیسی یا مثلاً رویترز، آسوشیتدپرس، فاکس نیوز یا سی‌ان‌ان ارسال کند، رفتار وی مجاز است یا ممنوع؟ ازسوی‌دیگر همکاری با رسانه‌های غیرمتعلق به دولت‌های متخاصم نیز دارای ابهام است. از این روی گاه دادگاه‌ها همکاری با برخی رسانه‌های ناهمسو را در قالب عناوین جزایی کلی و مبهم مانند تبلیغ علیه نظام یا همکاری با دول متخاصم یا با عناوین جزایی محتوامحور مانند افشای اسرار طبقه بندی شده مورد محاکمه قرار می‌دهند. این درحالی است که باتوجه‌به اصول حقوق کیفری ازجمله اصل قانونی‌بودن جرایم، انطباق شهروند- خبرنگاری با عناوین ادعایی خالی

از اشکال نیست.

هر چند اصل تصویب قانون «تشدید مجازات جاسوسی و همکاری‌کنندگان با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی» برای پرکردن خلأها و ابهامات تقنینی بوده و جرم‌انگاری «همکاری با رسانه‌های بیگانه و معاند» در راستای تأمین همزمان امنیت ملی و حقوق متهمان است —چراکه ازیک‌سو همکاری با رسانه‌هایی که پیوسته علیه امنیت و مصالح ملی کشور فعالیت می‌کنند، اقدامی غیرمسئولانه و مغایر با منافع عمومی و درواقع کمک به دشمن و نوعی خیانت به کشور است و ازسوی‌دیگر نبود قانون صریح و مشخص و توسل به عناوین کلی و مبهم جهت محاکمه مرتکبین این اعمال، نقض حقوق متهمان است-، باوجود این، محتوا و مواد قانون تشدید مجازات جاسوسی دارای اشکالات فراوانی است که تطبیق قضایی و اجرای آن به‌صورت کنونی، مغایر با اصول دادرسی و حقوق متهمان است.

پیشنهاد

بنا بر آنچه گفته شد، اصلاح قانون تشدید مجازات جاسوسی و هدایت رویّه قضایی به‌شرح ذیل مورد پیشنهاد است:

۱. اصلاح عبارت: «شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی بیگانه ... و نیز هرگونه ارسال موارد مذکور به شبکه‌ها، انسان رسانه‌ها یا صفحات مجازی معاند» و حذف دوگانه رسانه بیگانه و رسانه معاند و تلفیق این دو وصف در عنوان «رسانه بیگانه معاند»؛ این اصلاح اولاً نگرانی مردم از همکاری با رسانه‌های داخلی را از بین می‌برد و ثانیاً مصادیق رسانه بیگانه معاند محدودتر می‌شود؛

۲. اصلاح عبارت: «... بر اساس نوع اطلاعات یا تصاویر یا فیلم‌ها مستوجب حبس تعزیری درجه پنج و انفصال دائم از خدمات دولتی و عمومی»

و توسعه بازه کیفری به کیفرهای درجه پنج و شش؛ درحال حاضر بر خلاف ظاهر مادّه، صرف‌نظر از نوع اطلاعات، تصاویر یا فیلم‌ها، درهرحال حبس درجه پنج تعیین می‌شود!؛ درحالی‌که تطبیق مجازات همکاری رسانه‌ای با هریک از درجات باید بر اساس مؤلفه‌های زیر باشد:

ـ نوع رفتار (یک بار ارسال یا تعدد یا تکرار ارسال) محتوای ارسالی (سیاسی و امنیتی یا اجتماعی و فرهنگی)؛

ـ بستر رسانه‌ای و تعداد مخاطبین رسانه بیگانه (ارسال محتوا برای شبکه‌های تلویزیونی پرمخاطب یا برای شهروند ـ رسانه یا صفحه مجازی کم مخاطب)؛

ـ قصد و نیت مرتکب (تشویق و تحریک مخاطبان به انجام اقدامات خشونت‌آمیز یا آگاهی‌سازی و مقابله با شایعات یا نفی تبلیغ رسانه‌ها)؛

ـ پیامدهای منفی آن برای جامعه (مسئولیت یا شهرت متهم، زبان رسانه، درجه خصومت رسانه و...).

۳. تدوین آیین‌نامه اجرایی موضوع تبصره مادّه ۴ قانون تشدید مجازات جاسوسی و تعیین مصادیق رسانه‌های معاند در مهلت یک ماهه مقرر و پرهیز از رویّه ناپسند تأخیر در تصویب آیین‌نامه؛

۴. اتخاذ رویکرد حداقلی در آیین‌نامه موصوف در تعیین مصادیق رسانه‌های بیگانه و معاند با لحاظ منابع تأمین مالی رسانه و نیز رویّه دراز مدت رسانه و نه موضع موردی؛

۵. محدودسازی مفهوم «هرگونه ارسال» مذکور در مادّه ۴ قانون تشدید مجازات جاسوسی به فرض «در اختیار قرار دادن» مستقیم فیلم و تصویر و محتوا به رسانه معاند توسط خود، متهم به‌گونه‌ای که «در اختیار قرار گرفتن» غیرمستقیم این آثار را شامل نشود.

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسئول، این مقاله هیچ‌گونه حامی مالی ندارد.

سهم نویسنده در پژوهش

نویسنده مسئولیت کامل طراحی، اجرا، نگارش و تأیید نهایی مقاله را بر عهده داشته است.

تضاد منافع

نویسنده اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافعی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارد.

منابع فارسی

آقایی‌نیا، حسین، و رستمی، هادی. (۱۴۰۳). *حقوق کیفری اختصاصی ۲ (جرایم علیه مصالح عمومی کشور)* (چاپ ۳). تهران: بنیاد حقوقی میزان.

احدی، مرتضی. (۱۴۰۴). دستگیری ۴ نفر به‌اتهام ارتباط با رسانه‌های معاند در آستارا. *خبرگزاری مهر*. https://www.mehrnews.com/news/6513423

اسلامی، ابراهیم. (۱۳۹۷). رمزگشایی از پشت پرده رسانه‌های بیگانه. *خبرگزاری میزان*. https:// www.mizanonline.ir/fa/news/405899

اسماعیلی، محسن. (۱۳۹۶). *گفتارهایی در حقوق رسانه* (جلد ۲). تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی.

اسماعیلی، محمدمهدی. (۱۴۰۱، ۱۹ آبان). همکاری با رسانه‌های تروریستی جرم و خط قرمز فعالیت رسانه‌ای ماست. *روزنامه ایران*. https://www.magiran.com/article/4355404

الهی‌منش، محمدرضا، و مرادی اوجقاز، محسن. (۱۴۰۲). *حقوق کیفری اختصاصی ۲ (جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی)*. تهران: انتشارات مجد.

باقری‌فرد، محمدحسین، توکلی، عبدالله، و الوانی، سیدمهدی. (۱۳۹۵). سازوکارهای تأثیرگذاری دین در فرآیند سیاست‌گذاری فرهنگی (با تأکید بر مرحله تدوین). *فصلنامه دین و ارتباطات*، (۵۰)، ۳۷-۵.

براتی، یزدان‌بخش، روستایی صدرآبادی، حمید، و کوشا، جعفر. (۱۴۰۱). بررسی جرم‌انگاری در حوزه فرهنگ و محدودیت‌های نظری این نوع از جرم‌انگاری. *فصلنامه تحقیقات حقوقی*، (۹۸)، ۱۴۴-۱۱۹.

بشیر، حسن، و افراسیابی، محمدصادق. (۱۳۸۹). کارکرد رسانه‌های اجتماعی در ایران. *فصلنامه علمی رسانه*، (۳-۴)، ۳۱-۵.

پاشازاده، حسین. (۱۳۹۵). فعالیت تبلیغی علیه نظام جرم محسوب می‌شود. *خبرگزاری میزان*. https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899

پوربافرانی، حسن. (۱۴۰۲). *حقوق جزای اختصاصی (جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی)* (چاپ ۵). تهران: انتشارات جنگل.

تیلور، روبرت. (۱۳۹۷). *مصاحبه با رسانه‌ها، آنچه مدیران باید بدانند* (ترجمه احتشام رشیدی). تهران: انتشارات ثانیه.

حاج‌محمود عطار، پیمان. (۱۳۸۸). جرم‌دانستن ارتباط با رسانه‌های خارجی، نیازمند قانون است. *خبرآنلاین*. https://www.khabaronline.ir/news/36416

حسینی، سیدمحمد، و جلالی، محمد. (۱۴۰۱). نقض‌ناپذیری حق آزادی بیان به بهانه صیانت از اخلاق از نگاه رانالد مایلز دِوُرکین؛ با توجه به رویّه دیوان اروپایی حقوق بشر. *تأملات اخلاقی*، (۱۱)، ۶۸ـ۴۸.

حکاک‌زاده، محمدرضا، و رحیم‌نیا، سمیه. (۱۴۰۲). تحلیل الزام‌آوربودن یا نبودن تبعیت از رأی هیئت منصفه در رسیدگی به جرایم مطبوعاتی. *مطالعات علوم سیاسی، حقوق و فقه*، (۳)، ۳۴۰ـ۳۳۰.

دائمی لنگرودی، علی، و عابدینی، احمد. (۱۳۹۸). *شناخت شبکه‌های ماهواره‌ای فارسی زبان (فرصت‌ها و تهدیدها)*. تهران: انتشارات نویسندگان آزاد.

زرودی، علی، و بشیر، حسن. (۱۴۰۰). حدود مداخله حکومت دینی در فرهنگ. *فصلنامه راهبرد اجتماعی- فرهنگی*، (۴۰)، ۵۶۶ـ۵۲۵.

صالحی، علی. (۱۴۰۴). پرونده‌های قضایی مرتبط با جنگ ۱۲ روزه در مرحله تحقیقات قرار دارد. *خبرگزاری جمهوری اسلامی (ایرنا)*. https://www.irna.ir/news/85883805

صفری، مجید، موسوی، سیدمحمدصادق، و نقیبی، سیدابوالقاسم. (۱۴۰۱). مسئولیت فقهی حقوقی بازاریابان مطالب گمراه‌کننده در فضای مجازی. *فصلنامه مطالعات حقوقی فضای مجازی*، (۱)، ۹۶ـ۷۵.

عتقی، عبدالغنی، حسینی، سیدحسین، جوان جعفری بجنوردی، عبدالرضا، و طه جلال، محمود. (۱۴۰۳). توجیه جرم‌انگاری انتشاراطلاعات گمراه‌کننده در فضای‌مجازی درپرتو معیارهای جرم‌انگاری. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، (۲۹)، ۱۶۲ـ۱۴۷.

عظیمی، میثم. (۱۴۰۴). اظهارنظر کارشناسی درباره «طرح تشدید مجازات جاسوسی و همکاری با رژیم صهیونیستی و کشورهای متخاصم علیه امنیت و منافع ملی» (اعاده‌شده از شورای نگهبان) ۳. *ماهنامه گزارش‌های کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی*، (۷)، ۳ـ۱.

علیرضا. (۱۴۰۴). راز دیدارهای وزیر اطلاعات اسرائیل با اپوزیسیون. *خبرگزاری فارس*. https://farsnews.ir/Hashemzadegan/1751628765033723983

فخر، حسین، و دیبامهر، مینا. (۱۳۹۷). نقدی بر جرم‌انگاری «فعالیت تبلیغی» در پرتو اصل آزادی بیان. *فصلنامه حقوق اسلامی*، (۵۷)، ۱۵۵ـ۱۲۵.

فرج‌اللهی، رضا. (۱۳۹۷). رمزگشایی از پشت پرده رسانه‌های بیگانه. *خبرگزاری میزان*. https://

www.mizanonline.ir/fa/news/405899

کرامت، قاسم. (۱۳۹۴). تحلیل و نقد مقررات قانونی مرتبط با جرم افشای عمدی اطلاعات طبقه‌بندی شده. *فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی- امنیتی*، (۱۳)، ۱۹ ـ ۱.

محسنی اژه‌ای، غلامحسین. (۱۳۹۴). مصاحبه‌کنندگان با شبکه‌های ماهواره‌ای تحت تعقیب قضایی. *پایگاه خبری صداوسیما*. https://www.iribnews.ir/fa/news/139680

معینی‌فر، محدثه، و میرآفتاب شهره، فاطمه‌سادات. (۱۳۹۸). تحلیل جرم فعالیت تبلیغی علیه امنیت نظام جمهوری اسلامی ایران در فضای سایبر. *فصلنامه امنیت‌پژوهی*، (۶۶)، ۹۸ ـ ۷۹.

میرمحمدصادقی، حسین. (۱۴۰۴). *حقوق کیفری اختصاصی ۲ (جرایم علیه مصالح عمومی کشور)* (چاپ ۴۷). تهران: نشر میزان.

نجمی، محمدحسین. (۱۴۰۲). طرحی که ابهام را برطرف نمی‌کند. *روزنامه پیشخوان*. https:// www.pishkhan.com/news/296662

نعناکار، محمدجعفر. (۱۳۹۷). رمزگشایی از پشت پرده رسانه‌های بیگانه. *خبرگزاری میزان*. https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899

هاشمی شاهرودی، سیدمحمود. (۱۳۹۵). همکاری با رسانه‌های معاند معاونت در جرم است. *پایگاه خبری دیدبان*. https://www.didehbaan.com/Detail/ArticleId/155

منابع انگلیسی

Albarado, S. (2018). Citizen journalism. In *Encyclopædia Britannica*. Cambridge University Press. https://www.britannica.com/topic/citizen-journalism

Allan, S., & Thorsen, E. (2009). *Citizen journalism: Global perspectives* (*Global crises and the media*). Peter Lang Inc.

Atton, C. (2003). What is "alternative journalism"? *Journalism: Theory, Practice & Criticism*, 4(3), 267–272.

Bowman, S., & Willis, C. (2003). *We media: How audiences are shaping the future of news and information*. The Media Center at the American Press Institute.

Chisholm, H. (1989). Belligerency. In *Encyclopædia Britannica* (Vol. 3). Cambridge University Press.

Criminal Code of the Republic of China. (2024, July 31). https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=C0000001

De Yeso, J. (2014). *The effect of interactive and traditional media on relation-*

ship building [Slides]. 68–91.

McQuail, D. (1987). *Mass communication theory: An introduction*. Sage.

Miller, S. (2019). Citizen journalism. In *Oxford research encyclopedia of communication*. Oxford University Press. https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.786

National Security Law of the People's Republic of China. (2015, July 1). https://npcobserver.com/legislation/national-security-law

Popović, D. (2024). Responsibility in citizen journalism: Challenges and perspectives. *Media Studies and Applied Ethics*, 2. https://doi.org/10.46630/msae

Robinson, S. (2014). *The disadvantages and advantages of interactive media*. Demand Media.

Roth, A. (2022). Russia extends 'foreign agents' law to critics of military and security. *The Guardian*. https://www.theguardian.com/world/2022

Rudin, R., & Ibbotson, T. (2002). *An introduction to journalism: Essential techniques and background knowledge*. Routledge.

Schonsheck, J. (1994). *On criminalization: An essay in the philosophy of the criminal law*. Kluwer Academic Publishers.

State Secrecy Law [Japan]. https://www.cas.go.jp/jp/tokuteihimitsu/gaiyou_en.pdf

The Penal Code of Japan. https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2543

Wiemann, A. (2020). Smartphones versus NHK? Mobilization strategies of the Japanese anti-nuclear movement under Abe's restrictive media policy. *Contemporary Japan*, 32(1), 129–150.

References

Aghaeinia, Hossein, and Hadi Rostami. *Specific Criminal Law 2 (Crimes Against Public Interests of the Country)*. 3rd ed., Tehran: Mizan Legal Foundation, 2024. [In Persian]

Ahadi, Morteza. "Arrest of 4 People on Charges of Connection with Hostile Media in Astara." Mehr News Agency, 2025. Retrieved from https://www.mehrnews.com/news/6513423. [In Persian]

Eslami, Ebrahim. "Deciphering Behind the Scenes of Foreign Media." Mizan News Agency, 2018. Retrieved from https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899. [In Persian]

Esmaeili, Mohsen. *Discourses on Media Law*. Vol. 2, Tehran: Islamic Culture Publication Office, 2017. [In Persian]

Esmaeili, Mohammad-Mehdi. "Cooperation with Terrorist Media Is a Crime and a Red Line in Our Media Activity." *Iran Newspaper*, November 10, 2022. Retrieved from https://www.magiran.com/article/4355404. [In Persian]

Elahimanesh, Mohammadreza, and Mohsen Moradi Ojaghas. *Specific Criminal Law 2 (Crimes Against Public Security and Peace)*. Tehran: Majd Publications, 2023. [In Persian]

Bagherifard, Mohammad Hossein, Abdullah Tavakoli, and Seyed Mehdi Alvani. "Mechanisms of Religion's Influence on the Cultural Policy-Making Process (With an Emphasis on the Formulation Stage)." *Quarterly Journal of Religion and Communication*, no. 50, March 2017, pp. 5–37. [In Persian]

Barati, Yazdanbakhsh, Hamid Roostaei Sadrabadi, and Jafar Koosha. "A Study of Criminalization in the Domain of Culture and the Theoretical Limitations of This Type of Criminalization." *Legal Research Journal*, no. 98, August 2022, pp. 119–144. [In Persian]

Bashir, Hassan, and Mohammad Sadeq Afrasiabi. "The Function of Social Media in Iran." *Media Scientific Quarterly*, no. 3–4, March 2011, pp. 5–31. [In Persian]

Pashazadeh, Hossein. "Propaganda Activity Against the System Is Considered a Crime." Mizan News Agency, 2016. Retrieved from https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899. [In Persian]

Pourbafrani, Hassan. *Specific Criminal Law (Crimes Against Public Security and Peace)*. 5th ed., Tehran: Jangal Publications, 2023. [In Persian]

Taylor, Robert. *Media Interviews: What Managers Need to Know*. Translated by Ehtesham Rashidi, Tehran: Saniyeh Publications, 2018. [In Persian]

Haj Mahmoud Attar, Peyman. "Criminalizing Communication with Foreign Media Requires Legislation." Khabar Online, 2009. Retrieved from https://www.khabaronline.ir/news/36416. [In Persian]

Hosseini, Seyed Mohammad, and Mohammad Jalali. "The Inviolability of the Right to Freedom of Expression under the Pretext of Protecting Morality from Ronald Miles Dworkin's Perspective; With Regard to the Jurisprudence of the European Court of Human Rights." *Ethical Reflections*, no. 11, Autumn 2022, pp. 48–68. [In Persian]

Hakkakzadeh, Mohammadreza, and Somayeh Rahimnia. "Analysis of the Binding or Non-Binding Nature of Following the Jury's Verdict in Press Crimes Trials." *Political Science, Law and Jurisprudence Studies*, no. 3, Autumn 2023, pp. 330–340. [In Persian]

Daemi Langaroodi, Ali, and Ahmad Abedini. *Understanding Persian-Language Satellite Channels (Opportunities and Threats)*. Tehran: Nevisندگان Azad Publications, 2019. [In Persian]

Zaroodi, Ali, and Hassan Bashir. "The Limits of Religious Government Intervention in Culture." *Socio-Cultural Strategy Quarterly*, no. 40, Autumn 2021, pp. 525–566. [In Persian]

Salehi, Ali. "Judicial Cases Related to the 12-Day War Are Under Investigation." Islamic Republic News Agency (IRNA), 2025. Retrieved from https://www.irna.ir/news/85883805. [In Persian]

Safari, Majid, Seyed Mohammad Sadeq Mousavi, and Seyed Abolghasem Naghibi. "Jurisprudential and Legal Liability of Marketers of Misleading Content in Cyberspace." *Cyberspace Legal Studies Quarterly*, no. 1, Spring 2022, pp. 75–96. [In Persian]

Ataghi, Abdulghani, Seyed Hossein Hosseini, Abdulreza Javan Jafari Bojnourdi, and Mahmoud Taha Jalal. "Justification of Criminalizing the Dissemination of Misleading Information in Cyberspace in Light of Criminalization Criteria." *Criminal Law Research Journal*, no. 29, July 2024, pp. 147–162. [In Persian]

Azimi, Meysam. "Expert Opinion on the 'Bill on Aggravating the Punishment for Espionage and Cooperation with the Zionist Regime and Hostile States Against National Security and Interests' (Returned from the Guardian Council) 3." *Monthly Expert Reports of the Islamic Parliament Research Center*, no. 7, 2025, pp. 1–3. [In Persian]

Alireza. "The Secret Behind the Israeli Intelligence Minister's Meetings with the Opposition." Fars News Agency, 2025. Retrieved from https://farsnews.ir/Hashemzadegan/1751628765033723983. [In Persian]

Fakhr, Hossein, and Mina Dibamehr. "A Critique of Criminalizing 'Propaganda Activity' in Light of the Principle of Freedom of Expression." *Islamic Law Quarterly*, no. 57, Summer 2018, pp. 125–155. [In Persian]

Farajollahi, Reza. "Deciphering Behind the Scenes of Foreign Media." Mizan News Agency, 2018. Retrieved from https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899. [In Persian]

Keramat, Ghasem. "Analysis and Critique of Legal Regulations Related to the Crime of Intentional Disclosure of Classified Information." *Security and Protection Research Quarterly*, no. 13, January 2016, pp. 1–19. [In Persian]

Mohseni Ejei, Gholamhossein. "Interviewees with Satellite Channels Subject to Judicial Prosecution." IRIB News Agency, 2015. Retrieved from https://www.iribnews.ir/fa/news/139680. [In Persian]

Moeinifar, Mohaddeseh, and Fatemeh Sadat Miraftab Shohreh. "Analysis of the Crime of Propaganda Activity Against the Security of the System of the Islamic Republic of Iran in Cyberspace." *Security Research Quarterly*, no. 66, Summer 2019, pp. 79–98. [In Persian]

Mir Mohammad Sadeghi, Hossein. *Specific Criminal Law 2 (Crimes Against Public Interests of the Country)*. 47th ed., Tehran: Mizan Publishing, 2025. [In Persian]

Najmi, Mohammad Hossein. "A Plan That Does Not Resolve Ambiguity." *Pishkhan Newspaper*, 2023. Retrieved from https://www.pishkhan.com/news/296662. [In Persian]

Nanakhar, Mohammad Jafar. "Deciphering Behind the Scenes of Foreign Media." Mizan News Agency, 2018. Retrieved from https://www.mizanonline.ir/fa/news/405899. [In Persian]

Hashemi Shahroudi, Seyed Mahmoud. "Cooperation with Hostile Media Is Aiding and Abetting a Crime." Didehbaan News Base, 2016. Retrieved from https://www.didehbaan.com/Detail/ArticleId/155. [In Persian]

Albarado, Sonny. "Citizen Journalism." In *Encyclopædia Britannica*. Cambridge University Press, 2018.

Allan, Stuart, and Einar Thorsen. *Citizen Journalism: Global Perspectives*. Peter Lang Inc., 2009.

Atton, Chris. "What is 'Alternative Journalism'?" *Journalism: Theory, Practice & Criticism*, vol. 4, no. 3, 2003, pp. 267–272.

Bowman, Shayne, and Chris Willis. *We Media: How Audiences Are Shaping the Future of News and Information*. The Media Center at the American Press Institute, 2003.

Chisholm, Hugh. "Belligerency." In *Encyclopædia Britannica*. Vol. 3, Cambridge University Press, 1989.

Criminal Code of the Republic of China. Amended July 31, 2024. Retrieved from https://law.moj.gov.tw/ENG/LawClass/LawAll.aspx?pcode=C0000001.

De Yeso, Jennifer. "The Effect of Interactive and Traditional Media on Relationship Building." [Slides], 2014, pp. 68–91.

McQuail, Denis. *Mass Communication Theory: An Introduction*. Sage Publications, 1987.

Miller, Serena. “Citizen Journalism.” In *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford University Press, 2019.

National Security Law of the People’s Republic of China. Issued July 1, 2015. Retrieved from https://npcobserver.com/legislation/national-security-law.

Popović, Danica. “Responsibility in Citizen Journalism: Challenges and Perspectives.” *Media Studies and Applied Ethics*, vol. 2, 2024.

Robinson, Stuart. “The Disadvantages and Advantages of Interactive Media.” Demand Media, 2014.

Roth, Andrew. “Russia Extends ‘Foreign Agents’ Law to Critics of Military and Security.” *The Guardian*, 2022. Retrieved from https://www.theguardian.com/world/2022.

Rudin, Richard, and Trevor Ibbotson. *An Introduction to Journalism: Essential Techniques and Background Knowledge*. Routledge, 2002.

Schonsheck, Jonathan. *On Criminalization: An Essay in the Philosophy of the Criminal Law*. Kluwer Academic Publishers, 1994.

State Secrecy Law [Japan]. Retrieved from https://www.cas.go.jp/jp/tokuteihimitsu/gaiyou_en.pdf.

The Penal Code of Japan. Retrieved from https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/2543.

Wiemann, Anna. “Smartphones Versus NHK? Mobilization Strategies of the Japanese Anti-Nuclear Movement Under Abe’s Restrictive Media Policy.” *Contemporary Japan*, vol. 32, no. 1, 2020, pp. 129–150.